



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΗ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ
ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΤΟΥ ΕΝΗΛΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΑ
ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Γιάννακα Όλγα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Δρ. Τριανταφυλλιά Γεωργιάδου

ΦΛΩΡΝΑ, 2023-2024

Περιεχόμενα	
Περίληψη.....	4
Λέξεις-κλειδιά:	4
Abstract	5
Keywords:	5
Εισαγωγή.....	6
Θεωρίες επιλεκτικής εμπιστοσύνης.....	6
Θεωρία διπλής διαδικασίας (dual process account).....	7
Αξιοπιστία του πληροφορητή και της πληροφορίας	9
Επιλεκτική εμπιστοσύνη ενηλίκων (πηγές γνώσης).....	10
Ορισμός Πολιτικής εμπιστοσύνης	10
Πολιτική εμπιστοσύνη και λαϊκισμός (πολιτικές ελίτ).....	11
Ψευδείς Ειδήσεις και Πολιτική εμπιστοσύνη	12
Θεωρίες συνωμοσίας.....	12
Πίστη στις θεωρίες συνωμοσίας	13
Φαινόμενο της ψευδαίσθησης της αλήθειας.....	14
Η παρούσα έρευνα.....	15
Μέθοδος.....	17
Συμμετέχοντες/Συμμετέχουσες	17
Ερευνητικά Εργαλεία.....	19
Δημογραφικά.....	20
Ερωτηματολόγιο διερεύνησης της εμπιστοσύνης στους πολιτικούς θεσμούς	20
Πίστη σε θεωρίες συνωμοσίας.....	21
Κατασκευή ιστοριών.....	22
Έλεγχος αξιοπιστίας και ορθότητας για την πληροφορία	23
The Muenster Epistemic Trustworthiness Inventory (METI).....	23
Διαδικασία.....	24
Αποτελέσματα	26
Περιγραφική στατιστική	26
Αξιοπιστία της πληροφορίας.....	30
Έλεγχος ορθότητας.....	31
Αξιοπιστία πληροφορητή.....	31
Ειδημοσύνη	32
Ακεραιότητα.....	32
Ηθικότητα	33

Συσχέτιση συνωμοσιολογικής σκέψης και κρίσεων για την αξιοπιστία της πληροφορίας	34
Συσχέτιση συνωμοσιολογικής σκέψης και Ειδημοσύνης	34
Συσχέτιση συνωμοσιολογικής σκέψης και Ακεραιότητας	35
Συσχέτιση συνωμοσιολογικής σκέψης και Ηθικότητας.....	35
Ηλικιακές διαφορές στις κρίσεις για την αξιοπιστία του πληροφορητή και της πληροφορίας.....	36
Συζήτηση.....	37
Περιορισμοί της έρευνας και μελλοντικές έρευνες.....	41
Βιβλιογραφία.....	43
Ξενόγλωσση.....	43
Ελληνική.....	51

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι διττός. Πρώτος στόχος είναι να διερευνήσει τις στάσεις των ενήλικων Ελλήνων προς τους πολιτικούς και τους πολιτικούς θεσμούς. Με άλλα λόγια, να μετρήσει την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων και τις κρίσεις αξιοπιστίας τους προς τα πολιτικά πρόσωπα και την πολιτική. Δεύτερον, στόχος είναι να ελέγξει την σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην πολιτική εμπιστοσύνη και την συνωμοσιολογία κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής. Κατά πόσον, δηλαδή, οι συνωμοσιολογικές ιδέες των ατόμων σχετίζονται και επηρεάζουν την εμπιστοσύνη τους προς την αξιοπιστία των πληροφοριών που προέρχονται από πολιτικά πρόσωπα. Για να διερευνηθούν οι παραπάνω στόχοι, δόθηκαν στους συμμετέχοντες ($n=191$), οι οποίοι ήταν χωρισμένοι σε τρεις ηλικιακές ομάδες (νέοι ενήλικες $N=64$, μεσήλικες $N=65$ και ύστεροι ενήλικες $N=62$), ερωτήσεις που αφορούσαν τις κρίσεις αξιοπιστίας τους προς την πληροφορία και τον πληροφορητή, ένα ερωτηματολόγιο διερεύνησης της εμπιστοσύνης προς τους πολιτικούς θεσμούς και ένα ερωτηματολόγιο για την μέτρηση της συνωμοσιολογικής τους σκέψης. Γενικά, παρατηρήθηκε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην πληροφορία που προέρχεται από έναν επιστήμονα, σε σχέση με την πληροφορία που προέρχεται από ένα πολιτικό πρόσωπο. Μάλιστα, φάνηκε μια τάση των μεγαλύτερων συμμετεχόντων, 55 έως 75 έτη, να εμπιστεύονται περισσότερο τους επιστήμονες από τους πολιτικούς. Σε όλες τις ιστορίες βρέθηκε σημαντική σύνδεση μεταξύ της συνωμοσιολογικής σκέψης και της αξιολόγησης του συγγραφέα/πληροφορητή ως ειδικό, ακέραιο και ηθικό. Τέλος, τα άτομα με μεγαλύτερα ποσοστά συνωμοσιολογικής σκέψης έδειξαν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις ιστορίες που ήδη αποτελούν αντικείμενο συνωμοσιολογικών θεωριών.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτική εμπιστοσύνη, θεωρίες συνωμοσίας, αξιοπιστία του πληροφορητή, αξιοπιστία της πληροφορίας

Abstract

The objective of the present study was twofold. Firstly, the aim is to investigate the attitudes of adult Greeks towards politicians and political institutions. In other words, to measure participants' trust and judgments of trustworthiness towards political figures and politics. Secondly, it is to test the relationship between political trust and conspiracy theory. Whether individuals' conspiracy beliefs are related to their trust in the credibility of information from political figures. In order to explore these thoughts, we gave to the participants (young adults $n=64$, middle adulthood $n=65$, late adulthood $n=62$) some questions regarding their judgments of trustworthiness towards information and the informant, a questionnaire exploring their trust in political institutions and a questionnaire measuring their conspiratorial thinking. In general, greater trust was observed in information coming from a scientist than information coming from a political figure. In fact, a tendency of older participants, 55 to 75 years old, appeared to trust scientists more than politicians. Across all the stories in the study, a significant association was found between conspiratorial thinking and the evaluation of the author/informant as expert, integral and ethical. Finally, individuals with higher levels of conspiracy thinking, showed greater confidence in stories that were already the subject of conspiracy theories.

Keywords: political trust, conspiracy theories, informant credibility, information credibility

Εισαγωγή

Η εμπιστοσύνη αφορά τη διαδικασία αξιολόγησης ενός ατόμου προς μια άλλη οντότητα (π.χ. άτομο, θεσμός) (Van der Meer & Hakhverdian, 2017). Η έννοια της επιλεκτικής εμπιστοσύνης σχετίζεται με την σκέψη ότι τα άτομα είναι σε θέση να διαχωρίσουν ποιοι από τους διαθέσιμους πληροφοριοδότες κρίνονται ως αξιόπιστοι ή αναξιόπιστοι, ανάλογα με τις πληροφορίες που παραθέτουν (Zhang & Zhou, 2011). Αποτελείται από τις πεποιθήσεις του ατόμου αναφορικά με τις ικανότητες, τις προθέσεις και την εντιμότητα του πληροφορητή. Μέσα από αυτή την αξιολόγηση, δημιουργούνται οι βάσεις πάνω στις οποίες θα δομηθεί η εμπιστοσύνη του ατόμου, και τελικά θα δημιουργηθεί μια σχέση εμπιστοσύνης (Huang & Wild, 2021). Μια σημαντική παράμετρος της επιλεκτικής εμπιστοσύνης είναι ο έλεγχος που κάνει το άτομο σε επίπεδο προέλευσης μια πληροφορίας όσο και στην ίδια την πληροφορία (Siregar, 2017). Ήδη από τα 5 έτη, ίσως και νωρίτερα, τα παιδιά εμφανίζουν μια επιλεκτική αξιολόγηση προς τις υποσχέσεις. Τα παιδιά φαίνεται να βασίζονται ή στον παράγοντα της κοινωνικότητας ή στις προηγούμενες εμπειρίες τους, για να κρίνουν την αξιοπιστία της πληροφορίας και του πληροφορητή. Σε κάποιες, μάλιστα περιπτώσεις, οι δύο αυτοί όροι συνυπάρχουν (Isella et al., 2019).

Θεωρίες επιλεκτικής εμπιστοσύνης

Οι επιλογές εμπιστοσύνης των παιδιών πολλές φορές δεν έχουν δείγματα κάποιας συλλογιστικής και χαρακτηρίζονται από επιφανειακές έως και αφελείς. Φαίνεται πως τα παιδιά εμπιστεύονται άκριτα τις πληροφορίες οποιουδήποτε, βασισμένα σε κοινωνικά πρότυπα και όχι σε γνωστικά κριτήρια (Jaswal & Kondrad, 2016·Koenig & Sabbagh, 2013). Παιδιά ηλικίας 3 ετών έδειξαν επανειλημμένη εμπιστοσύνη σε πληροφορητές, οι οποίοι στο παρελθόν αποδείχθηκαν πολλές φορές αναξιόπιστοι (Jaswal et al., 2010). Με τον ίδιο τρόπο, παιδιά από 2 έως 4 έτη έδειξαν εμπιστοσύνη σε αποδεδειγμένα αναξιόπιστα άτομα, ακόμη κι αν η πληροφορία του αναξιόπιστου ατόμου ερχόταν σε ρήξη με τη δική τους προσωπική εμπειρία (Jaswal et al., 2014). Μελέτες αναγνωρίζουν πως η πρώιμη επιλεκτική εμπιστοσύνη στηρίζεται σε μη εξελιγμένες ευρετικές και σε προκαταλήψεις (Hermes et al., 2018), όπως είναι η εμφάνιση του πληροφορητή. Παιδιά ηλικίας 3 έως 5 ετών, δείχνουν φανερό προτίμηση στις πληροφορίες που προέρχονται από ελκυστικούς πληροφορητές. Αυτό συμβαίνει,

καθώς, σύμφωνα με τη κρίση των παιδιών, οι ελκυστικοί πληροφορητές αναμένεται να είναι και καλοπροαίρετοι (Bascandzic & Harris, 2014). Άλλες έρευνες κάνουν λόγο για ορθολογική κρίση των μικρών παιδιών που οδηγεί στην ανάπτυξη επιλεκτικής εμπιστοσύνης. Η βιβλιογραφία έχει αποδείξει πως τα παιδιά δεν δέχονται πληροφορίες αλόγιστα, αλλά με βάση την κρίση τους επιλέγουν τον πληροφορητή που θα εμπιστευθούν (Hermes et al., 2018). Σε περιπτώσεις που οι πληροφορητές είναι άτομα με διαφορετικές ικανότητες, τότε τα παιδιά επιλέγουν να εμπιστευθούν αυτόν που είναι γνώστης στον τομέα που τους ενδιαφέρει σε κάθε περίπτωση (Bernard et al., 2015). Τα παιδιά κάνουν σκέψεις αξιολόγησης αναφορικά με τις ικανότητες των ατόμων και στη συνέχεια επιλέγουν αυτόν που διαθέτει το καταλληλότερο χαρακτηριστικό σε μια συγκεκριμένη εργασία. Έτσι, φαίνεται πως η επιλεκτική εμπιστοσύνη των παιδιών αξιολογείται από ορθολογικές διαδικασίες (Hermes et al., 2018).

Φαίνεται, επομένως, πως οι έρευνες της επιλεκτικής εμπιστοσύνης καταλήγουν σε αντιφατικά αποτελέσματα και βρίσκονται σε δύο αντίθετες πλευρές. Η μια υποστηρίζει πως τα παιδιά έχουν μη ορθολογικές τακτικές και η άλλη πως έχουν ανεπτυγμένες ορθολογικές μεθόδους αξιολόγησης του πληροφορητή και της πληροφορίας. Αυτό το χάσμα προσπάθησε να επιλύσει μια πρόσφατη μελέτη των (Hermes et al., 2018) με την θεωρία της διπλής διαδικασίας (dual process account). Πριν την ανάπτυξη της θεωρίας της διπλής διαδικασίας, άλλες θεωρίες επιχείρησαν να απαντήσουν στα αντίθετα ευρήματα. Οι εν λόγω θεωρίες ονομάζονται θεωρίες γενικής γνωστικής ωρίμανσης. Σύμφωνα με αυτές, οι στρατηγικές μάθησης των παιδιών αρχικά είναι σε ένα πρώιμο και μη ορθολογικό επίπεδο (ευρετικές), αλλά στην πορεία της ανάπτυξης τους και με το πέρασμα της ηλικίας, αντικαθίστανται από ορθολογικές στρατηγικές. Το πραγματικό όμως πρόβλημα δεν συνάδει με μια τόσο απλή λύση. Οι θεωρίες ωρίμανσης δεν κατάφεραν να εξηγήσουν το κύριο ζήτημα της βιβλιογραφίας, τον λόγο δηλαδή που παιδιά της ίδια ηλικίας (ή και τα ίδια παιδιά), άλλες φορές βασίζονται σε μη ορθολογικές τακτικές και άλλες φορές σε ορθολογικές σκέψεις (Hermes et al., 2018).

Θεωρία διπλής διαδικασίας (dual process account)

Η κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη της θεωρίας διπλής διαδικασίας ήταν τα αντιφατικά αποτελέσματα των ερευνών της επιλεκτικής εμπιστοσύνης και οι

ατελέσφορες θεωρίες περί γνωστικής ωρίμανσης. Η θεωρία αυτή ερμηνεύει με πιο περίπλοκο τρόπο τις γνωστικές διεργασίες. Έρευνες των τελευταίων ετών υποστηρίζουν πως η επιλεκτική εμπιστοσύνη των παιδιών στηρίζεται σε δυο γνωστικές διαδικασίες. Η πρώτη προτείνει ευρετικές και χαρακτηρίζεται από τον γρήγορο ρυθμό της, παρέχοντας κρίσεις προεπιλεγμένες, ενώ η δεύτερη έχει συστηματικό και βραδυκίνητο χαρακτήρα παρεμβαίνοντας σε συγκεκριμένες καταστάσεις (Hermes et al., 2018). Τα παιδιά αρχικά βασίζονται σε απλές τεχνικές και στην πορεία αναπτύσσουν και συστηματικότερες ορθολογικές στρατηγικές, οι οποίες όμως δεν αντικαθιστούν τις αρχικές μη ορθολογικές. Με άλλα λόγια, τα ίδια παιδιά σε διαφορετικές καταστάσεις χρησιμοποιούν ή τις μη ορθολογικές (διαδικασίες τύπου I) ή τις ορθολογικές στρατηγικές τους (διαδικασίες τύπου II). Επομένως, γίνεται λόγος για τη συνύπαρξη δύο αντίθετων μορφών στρατηγικών (Evans, 2008· Hermes et al., 2018· Kahneman, 2011). Οι διαδικασίες τύπου I είναι γενετικά παλαιότερες, γι' αυτό και εμφανίζονται πρώτες στην ανάπτυξη, δεν σχετίζονται με την γνωστική αξιολόγηση και χαρακτηρίζονται ταχείες, άκαμπτες και αυτόματες. Οι διαδικασίες τύπου II είναι γενετικά πιο πρόσφατες και εμφανίζονται αργότερα στην ανάπτυξη, εξαρτώνται από τις υπάρχουσες γνωστικές πληροφορίες και χαρακτηρίζονται πιο βραδυκίνητες, ευέλικτες και σαφέστερες, σε σχέση με τις διαδικασίες τύπου I. Τα άτομα, είναι εφικτό να χρησιμοποιούν αποκλειστικά διεργασίες τύπου I, εφόσον αυτές λύνουν όλα τα προβλήματα τους. Ωστόσο, οι διεργασίες τύπου I είναι περιορισμένης αποτελεσματικότητας και δεν απαντούν σε όλα τα ζητήματα της καθημερινότητας των παιδιών. Έτσι προκύπτουν οι διαδικασίες τύπου II, οι οποίες δεν αντικαθιστούν απλώς τις τύπου I, αλλά αποκτούν μια συνεχή και ενεργό συνύπαρξη με αυτές (Hermes et al., 2018).

Πολύ πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα επιβεβαιώνουν την θεωρία διπλής εμπιστοσύνης. Η έρευνα των Hermes και συνεργατών (2017) μελέτησε τη σχέση της μορφής της εργασίας και της στρατηγικής των παιδιών. Αρχικά, τα παιδιά ήρθαν σε επαφή με ένα άτομο που φαινόταν δυνατό/ικανό και ένα που φαινόταν αδύναμο/ανίκανο, με σκοπό να αξιολογήσουν ποιο ήταν το καταλληλότερο στη λύση προβλημάτων δύναμης και γνώσης. Τα παιδιά και στις δυο μορφές προβλημάτων, απάντησαν πως το δυνατό/ικανό άτομο ήταν το αξιόπιστο, στηριζόμενα σε εξωτερικά χαρακτηριστικά και όχι σε ορθολογικές κρίσεις (διαδικασία τύπου I). Στη συνέχεια, τα ίδια παιδιά ήρθαν σε επαφή με ένα άτομο εξαιρετικά ικανό σε έργα δύναμης και ένα

άτομο εξαιρετικά ικανό σε έργα γνώσης. Σε αυτή την περίπτωση τα παιδιά διάλεξαν το ικανό άτομο σε έργα δύναμης για τα έργα δύναμης, και το ικανό σε έργα γνώσης για τα έργα γνώσης. Είναι, δηλαδή, σαφές πως τα παιδιά στηρίχθηκαν σε ορθολογικές στρατηγικές. Επομένως, όταν υπάρχουν ξεκάθαρες γνωστικές πληροφορίες αναφορικά με τα χαρακτηριστικά των ατόμων που πρόκειται να εμπιστευθούν, τα παιδιά έχουν τις απαραίτητες γνώσεις για να αξιολογήσουν με ορθολογικό τρόπο (διαδικασία τύπου II) (Sobel & Kushnir, 2013). Η αξιοπιστία της έρευνας φαίνεται από την τελευταία δοκιμή στην οποία τα παιδιά απάντησαν σε ξεκάθαρες ερωτήσεις (όπως: "Ποιο άτομο είναι έξυπνο;" «Ποιο άτομο είναι δυνατό;»). Όσα παιδιά είχαν αξιολογήσει ορθά τα άτομα (διαδικασία τύπου II) στις πρώτες δοκιμές απάντησαν σωστά, ενώ όσα τα είχαν αξιολογήσει λανθασμένα (διαδικασία τύπου I) απαντούσαν τυχαία (Hermes et al., 2015·Hermes et al., 2017).

Η ανάλυση της θεωρίας της διπλής διαδικασίας εξηγεί, πώς είναι δυνατόν παιδιά της ίδιας ηλικίας (ή και τα ίδια παιδιά) να χρησιμοποιούν άλλες φορές βασικές μη-ορθολογικές στρατηγικές και άλλες φορές να βασίζονται στην εμπιστοσύνη τους σε ορθολογικές κρίσεις (Hermes et al., 2018).

Αξιοπιστία του πληροφορητή και της πληροφορίας

Οι κρίσεις για την αξιοπιστία του πληροφορητή και της πληροφορίας, έχουν μελετηθεί κυρίως από την αναπτυξιακή ψυχολογία. Εξ ορισμού της, η αξιοπιστία της πηγής αποτελείται από όλα εκείνα τα θετικά στοιχεία, τα οποία επηρεάζουν τον δέκτη της πληροφορίας να την αποδεχθεί ως αληθή (Ohanian, 1990). Ο όρος της «αξιοπιστίας του πληροφορητή» ορίστηκε πρώτη φορά την δεκαετία του 1950 από το Yale Group, και οι αρχικές μελέτες αναφέρουν πως αποτελείται από την αξιοπιστία και την εμπειρογνωμοσύνη που φαίνεται να έχει το άτομο που παραθέτει πληροφορίες (πληροφορητής). Μελέτες που ακολούθησαν αναγνώρισαν κι άλλες παραμέτρους που επηρεάζουν την εμπιστοσύνη ενός ατόμου προς τον πληροφορητή. Τέτοιες παράμετροι είναι η ελκυστικότητα, ο δυναμισμός, η επάρκεια, η ασφάλεια, η πρόθεση κ.α. Πρόσφατη έρευνα καταγράφει ως σημαντικότερους παράγοντες μέτρησης της εμπιστοσύνης του πληροφορητή, την εμπειρογνωμοσύνη, την ακεραιότητα και την ηθικότητα (Hendriks et al., 2015).

Στον τομέα της επιστημικής εμπιστοσύνης και σύμφωνα με τα ευρήματα της αναπτυξιακής ψυχολογίας, τα παιδιά και οι ενήλικες, προκειμένου να κρίνουν αν θα εμπιστευθούν ή όχι μια πληροφορία επιστημονικού χαρακτήρα, βασίζονται σε διαφορετικά στοιχεία του πληροφορητή και της πληροφορίας. Τα παιδιά δίνουν έμφαση στην καλή πρόθεση και την ειλικρίνεια (Lane & Harris, 2015), ενώ τα ενήλικα άτομα, για την απόκτηση γνώσης, στηρίζονται σε παραμέτρους όπως είναι η αντικειμενικότητα και η εμπειρογνωμοσύνη που εμφανίζει το άτομο που παραθέτει την πληροφορία (Cummings, 2014·Hendriks et al., 2015).

Επιλεκτική εμπιστοσύνη ενηλίκων (πηγές γνώσης)

Οι ενήλικες έχουν την τάση να θεωρούν πως η εκάστοτε γνώση οφείλει να συμβαδίζει με τις ήδη υπάρχουσες κοινωνικές πεποιθήσεις τους. Με άλλα λόγια, πιστεύουν σε κάτι με όρους επιβεβαίωσης και όχι με όρους αλήθειας. (Kahan et al., 2011·Lewandowsky et al., 2012·Lewandowsky et al., 2013). Τα μέλη μιας ομάδας, ακόμη και αν έρθουν σε επαφή με εμπειριστατωμένες γνώσεις ή με διαψεύσεις εμφανώς λανθασμένων πληροφοριών (τις οποίες οι ίδιοι θεωρούν αληθείς), δεν τις δέχονται ως αλήθεια όταν αυτές έρχονται σε ρήξη με τις προϋπάρχουσες πεποιθήσεις της ομάδας τους (Nyhan & Reifler, 2010). Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των πολιτικών ομάδων. Άτομα/μέλη πολιτικών ομάδων δεν δέχονται ως αληθείς πληροφορίες οι οποίες αντιτίθενται στις πολιτικές τους πεποιθήσεις (Lewandowsky et al., 2012·Lewandowsky et al., 2013). Μια πολιτική ομάδα μπορεί να αξιολογεί πληροφορίες ως αληθείς και αξιόπιστες, ενώ μια άλλη να αξιολογεί τις ίδιες ακριβώς πληροφορίες, ως ψευδείς και αναξιόπιστες ή ακόμη και ως δεισιδαίμονες (van Dijk, 2014, σελ. 21). Μάλιστα, πολίτες από κάθε πολιτική ιδεολογία φαίνεται πως επιδιώκουν να πληροφορηθούν από πηγές και μέσα, τα οποία ταυτίζονται με τις υπάρχουσες πολιτικές απόψεις τους (Washburn & Skitka, 2017).

Ορισμός Πολιτικής εμπιστοσύνης

Τις τελευταίες πέντε δεκαετίες, η έννοια της πολιτικής εμπιστοσύνης συνιστά τη βασική μελέτη των θεωρητικών της πολιτικής επιστήμης (Zmerli, & Van der Meer, 2017). Η πολιτική εμπιστοσύνη αποτελεί τον όρο που περιγράφει τη διαδικασία

αξιολόγησης ενός πολίτη προς την κυβέρνηση, τα πολιτικά κόμματα και το κοινοβουλευτικό σώμα (Thomassen et al., 2017). Μετρά τον βαθμό κατά τον οποίο οι πολίτες θεωρούν πως η κυβέρνηση, τα πολιτικά κόμματα και το κοινοβουλευτικό σώμα πρόκειται να δράσουν με τέτοιον τρόπο, ώστε να ικανοποιήσουν τις πολιτικές τους ελπίδες και να ανταποκριθούν στις σκέψεις τους. Επομένως η πολιτική εμπιστοσύνη σχετίζεται περισσότερο με τις «ατομικές προσδοκίες» των πολιτών, και όχι τόσο με το αν τελικά οι πολιτικοί θεσμοί ικανοποιούν αυτές τις προσδοκίες (Craig, 1979· Craig et al., 1990).

Πολιτική εμπιστοσύνη και λαϊκισμός (πολιτικές ελίτ)

Η πολιτική εμπιστοσύνη σχετίζεται με τον λαϊκισμό. Διεισδύει σε έναν σημαντικό παράγοντα του λαϊκισμού, την διαφωνία με τις «διεφθαρμένες ελίτ» οι οποίες ελέγχουν τη λειτουργία των πολιτικών θεσμών. Η έλλειψη εμπιστοσύνης από μέρους των πολιτών, οδηγεί στην πεποίθηση πως οι ελίτ και οι πολιτικοί θεσμοί δεν αποσκοπούν στα συμφέροντα τους (Craig et al., 1990· Fieschi, & Heywood, 2004). Γίνεται επομένως λόγος για μια αντιελιτιστική στάση που προωθεί την αντίσταση προς τις πολιτικές ελίτ (Rooduijn, 2018). Σχετικά με την ανάλυση της ψήφου των πολιτών σε λαϊκιστικά κόμματα, τα αποτελέσματα των μελετών είναι αμφιλεγόμενα (Fieschi & Heywood, 2004· Rooduijn, 2018). Οι ψηφοφόροι που υποστηρίζουν κόμματα που ανήκουν στην λαϊκιστική ριζοσπαστική αριστερά ή στην λαϊκιστική ριζοσπαστική δεξιά, εμφανίζουν εξίσου μικρά ποσοστά πολιτικής εμπιστοσύνης. Μάλιστα, οι ίδιοι ερευνητές αναφέρουν ότι οι ψηφοφόροι της λαϊκιστικής ριζοσπαστικής δεξιάς έχουν συγκριτικά χαμηλότερα ποσοστά εμπιστοσύνης (Akkerman et al., 2017). Τα αποτελέσματα αυτά είναι αντίθετα με την έρευνα των Van Hauwaert και Van Kessel (2018), σύμφωνα με τους οποίους οι υποστηρικτές των λαϊκιστικών ριζοσπαστικών αριστερών κομμάτων έχουν μικρά ποσοστά πολιτικής εμπιστοσύνης, ενώ οι ψηφοφόροι των δεξιών κομμάτων μεγαλύτερα. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ψήφοι σε λαϊκιστικά κόμματα δεν εξηγούνται μόνο από την πολιτική δυσπιστία των πολιτών (Rooduijn, 2018). Ο λαϊκισμός και οι πολιτικοί που τον υιοθετούν, χρησιμοποιούν θεωρίες συνωμοσίας στον πολιτικό τους λόγο, προκειμένου να πείσουν τους πολίτες σε ζητήματα με αμφιλεγόμενο χαρακτήρα (Cramer, 2016). Φαίνεται πως η χρήση θεωριών συνωμοσίας στον πολιτικό λόγο έχει μεγάλη σημασία αν αναλογιστεί κανείς, ότι οι θεωρίες

συνωμοσίας αποτελούν ιδιαίτερα δημοφιλείς εναλλακτικές πηγές γνώσεις (Dixon, 2012). Η προκατάληψη μάλιστα των πολιτών σχετικά με τις ελίτ και τη δράση τους, είναι παράγοντας που οδηγεί στην πίστη τέτοιων θεωριών (Imhoff & Bruder, 2014).

Ψευδείς Ειδήσεις και Πολιτική εμπιστοσύνη

Οι ψευδείς ειδήσεις αποτελούν μια μορφή εσκεμμένης προπαγάνδας των τυπικών μέσων ενημέρωσης και, πλέον, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, που στοχεύει στην παραπλάνηση των πολιτών. Οι ψευδείς ειδήσεις ασκούν όλο και μεγαλύτερη επιρροή στην πολιτική σκηνή του σήμερα (Tufekci, 2018). Οι επιπτώσεις στο δημοκρατικό καθεστώς, της επιρροής των ψευδών ειδήσεων στην εμπιστοσύνη των πολιτών, είναι εμφανείς. Η πολιτική εμπιστοσύνη των ατόμων συνιστά παράγοντα διαμόρφωσης της εκλογικής τους συμπεριφοράς. Πρόσφατη έρευνα κατέδειξε πως άτομα που εμφανίζουν πολύ χαμηλά ποσοστά πολιτικής εμπιστοσύνης ή που είναι δύσπιστα προς τα πολιτικά πρόσωπα, τείνουν να υποστηρίζουν λαϊκίστικά κόμματα και συχνά να θέτουν υποψηφιότητα στις εκλογές (Uslaner, 2018). Βέβαια, δεν είναι βέβαιο πως η δυσπιστία θα οδηγήσει σε συμμετοχή. Η δυσπιστία των πολιτών, και κυρίως ο κυνισμός που διακατέχει τη σκέψη τους, οδηγεί σε άμβλυση των ποσοστών συμμετοχής (Ognyanova et al., 2020). Επιπρόσθετα, ατομικότητες ή συλλογικές ομάδες του περιθωρίου φαίνεται να παράγουν πολιτικές ειδήσεις με σκοπό την παραπλάνηση του κοινού στοχεύοντας στην κατάλυση της δημοκρατίας (Wardle & Derakhshan, 2017). Αν και η άμβλυση της εμπιστοσύνης των ατόμων προς τους πολιτικούς θεσμούς αξιολογείται ως καταστροφική για τη δημοκρατία, με το ίδιο αρνητικό πρόσημο κρίνεται και η εξαιρετικά θετική στάση των πολιτών προς την κυβέρνηση. Αυτό συμβαίνει καθώς μια τέτοια στάση οδηγεί σε υπερβολική πολιτική εμπιστοσύνη, με αποτέλεσμα οι πολίτες να αδρανούν και να μην διεκδικούν τα δικαιώματά τους (Ognyanova et al., 2020).

Θεωρίες συνωμοσίας

Ο κλάδος της ψυχολογίας ασχολείται συστηματικά με τις θεωρίες συνωμοσίας σε όλη τη διάρκεια του 21^ο αιώνα. Είναι δύσκολο να πει κάποιος πόσες θεωρίες συνωμοσίας υπάρχουν, καθώς αυτές είναι αμέτρητες και καθημερινά δημιουργούνται νέες (Douglas & Sutton, 2023). Οι συνωμοσιολογικές ιδέες εμφανίζονται σε κάθε πολιτική ιδεολογία

(Van Der Wal et al., 2018). Σχετικά πρόσφατες έρευνες, ανακάλυψαν πως η άμβλυωση της πολιτικής εμπιστοσύνης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην πίστη των πολιτών σε τέτοιες θεωρίες (Einstein & Glick, 2015). Οι θεωρίες συνωμοσίας συνιστούν μια διαδικασία αιτιολόγησης πολιτικών και κοινωνικών φαινομένων, ως αποτελέσματα δράσης μυστικών ομάδων (Douglas et al., 2019). Αναπτύσσονται, κατά κύριο λόγο, σε εποχές οικονομικής, πολιτικής αλλά και υγειονομικής αστάθειας (Τσιρώνης, 2021). Άτομα με υψηλή αίσθηση αβεβαιότητας εμφανίζουν σημαντικά ποσοστά πίστης σε θεωρίες συνωμοσίας (van Prooijen & Jostmann, 2013). Οι πολίτες που πιστεύουν σε μια θεωρία συνωμοσίας είναι πολύ πιθανό να πιστεύουν και σε άλλες θεωρίες συνωμοσίας (Sutton & Douglas, 2014). Πρόσφατες έρευνες αναφέρουν ότι οι θεωρίες στις οποίες πιστεύουν τα άτομα μπορεί να είναι άκρως διαφορετικές ως προς το περιεχόμενό τους. Για παράδειγμα, τα άτομα είναι δυνατό να πιστεύουν ταυτόχρονα σε θεωρίες συνωμοσίας τόσο διαφορετικές μεταξύ τους, όσο το τροχαίο δυστύχημα της πριγκίπισσας Diana, η ύπαρξη ή η επαφή με εξωγήινα όντα, η δολοφονία του προέδρου J.F. Kennedy και η επιδημία του ιού της ανθρώπινης ανοσοανεπάρκειας HIV/AIDS (Swami et al., 2017). Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα, οι θεωρίες στις οποίες πιστεύει ένα άτομο αξιολογούνται και ως αντιφατικές (Lukić et al., 2019). Εξελίξεις των τελευταίων ετών αναφέρουν πως όλες οι θεωρίες συνωμοσίας διέπονται από ιδεολογικά κριτήρια, τα οποία μάλιστα έχουν θεμελιώδη σημασία για την πίστη των πολιτών σε αυτές (Sutton & Douglas, 2020). Τέλος, ως προς την πολιτική διάσταση, οι θεωρίες συνωμοσίας χρησιμοποιούνται κατά κόρον από λαϊκιστές πολιτικούς (Cramer, 2016), έχοντας σημαντική συνεισφορά ως πηγές εναλλακτικής γνώσης (Dixon, 2012).

Πίστη στις θεωρίες συνωμοσίας

Πως όμως οι άνθρωποι πείθονται από τις θεωρίες συνωμοσίας; Είναι πλέον γνωστό πως οι θεωρίες αυτές θεωρούνται ιδιαίτερα ελκυστικές. Δεν παρέχουν ικανοποιητικές απαντήσεις στα ερωτήματα των πολιτών, όμως έχουν την δυνατότητα να τους κάνουν να πιστεύουν σε αυτές. Όταν οι θεωρίες παρέχουν και ικανοποιητικές απαντήσεις, όπως στις περιπτώσεις του COVID-19 (Jolley & Douglas, 2014a) και στην κλιματική αλλαγή (Jolley & Douglas, 2014b), οι άνθρωποι βιώνουν μεγαλύτερα ποσοστά αβεβαιότητας (Douglas et al., 2017). Η αίσθηση του ατόμου ότι αποτελεί μέλος μιας ομάδας είναι ένας επιπλέον λόγος. Τα άτομα μέσω της πίστης τους σε θεωρίες συνωμοσίας

καλύπτουν μια βασική ανάγκη, την ανάγκη του ανήκειν. Ακόμη, επιρρίπτοντας ευθύνες σε μια μυστική ομάδα, οι πολίτες συντηρούν τη πίστη τους στην θετική εικόνα του εαυτού τους και της ομάδας στην οποία ανήκουν. Η επίρριψη ευθυνών σε άλλες ομάδες αυξάνει τη θετική αυτοεικόνα και μετατρέπει την άλλη ομάδα σε απάνθρωπη και ανήθικη οντότητα. Οι πολίτες που πιστεύουν πως κινδυνεύει η θετική εικόνα τους, είναι αυτοί που, κατά κύριο λόγο, έλκονται στην πίστη των θεωριών συνωμοσίας (Cichocka et al., 2016). Επιπλέον, η θυματοποίηση του εαυτού ή της ομάδας οδηγεί στη πίστη πως υπάρχουν πανίσχυρες κρυφές ομάδες ελίτ (Bilewicz et al., 2013). Μια άλλη εξήγηση θα μπορούσε να ήταν ο ναρκισσισμός. Συγκεκριμένα, η πίστη πως η δική μου ομάδα υποτιμάται αξιακά ενώ είναι η αξιότερη από όλες (Cichocka et al., 2016). Οι ομάδες που αισθάνονται ότι έχουν πέσει θύματα, είναι πιο πιθανό να υποστηρίξουν τις θεωρίες συνωμοσίας σχετικά με ισχυρές εξωτερικές ομάδες (Bilewicz et al., 2013).

Φαινόμενο της ψευδαίσθησης της αλήθειας

Η εμπιστοσύνη των ατόμων σε πληροφορίες εξηγείται και από το φαινόμενο της ψευδαίσθησης της αλήθειας. Η ψευδαίσθηση της αλήθειας συνιστά το φαινόμενο κατά το οποίο κάποιος πιστεύει σε αποδεδειγμένα ψευδείς πληροφορίες, στις οποίες έχει εκτεθεί επανειλημμένα στη διάρκεια του χρόνου. Οι Hasher και συνεργάτες το 1977, ήταν οι πρώτοι που ασχολήθηκαν με αυτό το φαινόμενο (Brashier & Marsh, 2020). Στην μελέτη τους κατέδειξαν πως οι συμμετέχοντες αξιολόγησαν ως πιο αληθείς, πληροφορίες στις οποίες είχαν εκτεθεί πολλές φορές, σε σύγκριση με πληροφορίες στις οποίες είχαν εκτεθεί λιγότερο (Hassan & Barber, 2021). Το φαινόμενο της ψευδαίσθησης της αλήθειας είναι εξαιρετικά ισχυρό. Όταν οι πληροφορίες παρουσιάζονται ξεκάθαρα ως μη αξιόπιστες (Henkel & Mattson, 2011), ως πάρα πολύ απίθανες (Fazio et al., 2019), ως αμφισβητήσιμες (Stanley et al., 2019) ή όταν έρχονται σε ρήξη με την εμπειρία, ακόμη και τότε τα άτομα συνεχίζουν να τις αξιολογούν ως αληθείς εξαιτίας του επαναλαμβανόμενου χαρακτήρα τους (Hassan & Barber, 2021).

Πως, όμως, είναι δυνατόν οι άνθρωποι να διατηρούν την πίστη τους σε πληροφορίες που έχουν αποδειχθεί ψευδείς; Σε αυτό το ερώτημα κλήθηκαν να απαντήσουν πολλές μελέτες του φαινομένου. Πολλές προσπάθειες έχουν γίνει για να αναλύσουν και να αιτιολογήσουν το φαινόμενο της ψευδαίσθησης της αλήθειας (Unkelbach et al., 2019). Η καταλληλότερη θεωρία φαίνεται πως είναι αυτή της

ευχέρειας επεξεργασίας. Συγκεκριμένα, με την αύξηση της εμφάνισης μιας πληροφορίας, ταυτόχρονα αυξάνεται και η ευχέρεια με την οποία την επεξεργάζεται το άτομο. Με άλλα λόγια, όσο μεγαλύτερη ευχέρεια υπάρχει κατά την επεξεργασία, τόσο πιο αληθής φαντάζει μια πληροφορία (Unkelbach & Greifeneder, 2013). Σύμφωνα με τους Unkelbach και Rom (2017), η σημασιολογική σύνδεση των πληροφοριών μιας πρότασης έχει εξαιρετική σημασία. Σε κάποιες περιπτώσεις, οι πληροφορίες εμφανίζουν συσχέτιση μεταξύ τους (*μαθητής-δασκάλα*) ενώ σε κάποιες άλλες δεν συσχετίζονται (*γραμματέας-ναυτικός*). Με την επανάληψη μιας πρότασης, όλες οι πληροφορίες, ακόμη και αυτές που αρχικά δεν είχαν συσχέτιση, αποκτούν μια σύνδεση. Επομένως, οι συνεχείς επαναλήψεις προσδίδουν περισσότερη σύνδεση μεταξύ των πληροφοριών. Έτσι λοιπόν, όσο περισσότερο γίνεται επανάληψη μια πρότασης, τόσο μεγαλύτερη σημασιολογική σύνδεση αποκτούν οι πληροφορίες και αυξάνεται η ευχέρεια επεξεργασίας, με αποτέλεσμα τόσο περισσότερο να αξιολογούνται ως αληθείς (Unkelbach & Rom, 2017).

«Το Οσόρνο είναι μια πόλη που βρίσκεται στην Χιλή». (Unkelbach & Greifeneder, 2018, p. 79). Η επεξεργασία μιας τέτοιας δήλωσης θα την αξιολογούσε ως αληθή, εάν τα άτομα στηρίζονταν σε δικές τους γνώσεις, οι οποίες καταγράφουν πως όντως το Οσόρνο είναι πράγματι μια πόλη της νότιας Χιλής. Ωστόσο, δεν έχουν όλοι αυτή την γνώση. Πως λοιπόν τα άτομα που δεν έχουν γνώση για μια δήλωση καταλήγουν να πιστεύουν σε αυτήν; Η βιβλιογραφία απαντάει πως τα άτομα τείνουν να πιστεύουν σε μια δήλωση όταν αυτή είναι εύκολα επεξεργάσιμη. Όσο πιο εύκολο είναι για ένα άτομο να επεξεργαστεί μια δήλωση, τόσο πιο πιθανό είναι να την αξιολογήσει αληθή και να πιστέψει σε αυτήν (Unkelbach & Greifeneder, 2018). Όταν μάλιστα οι δηλώσεις συνοδεύονται από έντονους χρωματισμούς και ανάλογες εικόνες, τότε η πιθανότητα αυτή αυξάνεται (Newman et al., 2020).

Η παρούσα έρευνα

Λαμβάνοντας υπόψη τα ερευνητικά δεδομένα που αναλύθηκαν, διαπιστώθηκε πως η ελληνική βιβλιογραφία αν και υπαρκτή, υστερεί αναφορικά με την μελέτη της πολιτικής εμπιστοσύνης γενικότερα, αλλά και των παραγόντων που την διέπουν ειδικότερα. Στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, τα αναπάντητα ερωτήματα σχετικά με τους λόγους που οδηγούν τα άτομα να εμπιστεύονται κάποιον ή κάτι είναι πολλά. Σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες το ζήτημα της εμπιστοσύνης παρουσιάζει

ιδιαιτερότητες. Από την επιλεκτική εμπιστοσύνη στις παιδικές ηλικίες, έως και στο ζήτημα της πολιτικής εμπιστοσύνης στους ενήλικες υπάρχουν δυσκολίες και κενά. Οι απαντήσεις στα επιστημονικά ερωτήματα, αν και πολλές, αναθεωρούνται συνεχώς από την επιστημονική κοινότητα. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η κατανόηση και η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την εμπιστοσύνη των Ελλήνων καθόλη την διάρκεια της ενήλικης ζωής προς τα πολιτικά κόμματα, τους πολιτικούς και τους σχετικούς θεσμούς.

Με βάση τις πληροφορίες που παρατίθενται παραπάνω και καθώς σχεδιαζόταν η παρούσα έρευνα διαμορφώθηκαν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα και οι υποθέσεις της παρούσας έρευνας:

1^ο ερευνητικό ερώτημα: Σε ποιο βαθμό εμπιστεύονται τα ενήλικα άτομα τους πολιτικούς για σύγχρονα ζητήματα που απασχολούν τον πολιτικό λόγο; Δεδομένου ότι πολλές αποφάσεις και σχεδιασμοί των κυβερνήσεων βασίζονται σε επιστημονικές εξελίξεις, κρίνεται η ίδια πληροφορία εξίσου αξιόπιστη όταν αυτή δίνεται από πολιτικούς ή επιστήμονες; Υποθέτουμε πως η ιδιότητα του συγγραφέα/πληροφορητή (πολιτικός vs επιστήμονας) θα επηρεάζει την εμπιστοσύνη του αναγνώστη ως προς την αξιοπιστία του κειμένου. Ερευνητικά δεδομένα έχουν δείξει ότι ήδη από την παιδική ηλικία, είμαστε σε θέση να κρίνουμε την αξιοπιστία ενός πληροφορητή με βάση χαρακτηριστικά που θεωρούνται ενδείξεις αξιοπιστίας (Hermes et al., 2018). Ωστόσο, καθώς δεν υπάρχουν αντίστοιχα δεδομένα που να συγκρίνουν εμπιστοσύνη στους πολιτικούς και εμπιστοσύνη στους επιστήμονες, σε ενήλικο πληθυσμό, δεν μπορούμε να προχωρήσουμε σε διατύπωση υποθέσεων.

2^ο Ερευνητικό ερώτημα: Υπάρχουν διαφορές κατά την διάρκεια της ενήλικης ζωής ως προς την εμπιστοσύνη στους πολιτικούς; Η έρευνα που αφορά στην επιλεκτική επιλογή πληροφοριοδοτών και στα χαρακτηριστικά που ενισχύουν την εμπιστοσύνη σε έναν πληροφορητή και στις πληροφορίες που αυτός/ -η δίνει σταματούν στην παιδική ηλικία, ίσως υποθέτοντας ότι στην ενήλικη ζωή οι κρίσεις αξιοπιστίας γίνονται πάντα ορθολογικά. Τα ερευνητικά δεδομένα που παρουσιάστηκαν παραπάνω (Kahan et al., 2011·Lewandowsky et al., 2012·Lewandowsky et al., 2013) δείχνουν ότι κάτι τέτοιο δεν ισχύει πάντα. Επιπλέον, στον δημόσιο λόγο γίνεται συχνά αναφορά από πολιτικούς αναλυτές στη διαφοροποίηση του εκλογικού σώματος με βάση την ηλικία των ψηφοφόρων (Chevalier, 2019), χωρίς ωστόσο να έχει διερευνηθεί συστηματικά αυτή η

παράμετρος. Για τον λόγο αυτό διατυπώνεται η εκτίμηση ότι η εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θα διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία χωρίς ωστόσο, και εδώ, να είμαστε σε θέση να διατυπώσουμε σαφείς υποθέσεις.

3^ο ερευνητικό ερώτημα: Όπως αναδείχθηκε και στην εισαγωγή (Einstein & Glick, 2015) υπάρχει σύνδεση μεταξύ εμπιστοσύνης και συνωμοσιολογικής σκέψης. Τα δεδομένα όμως είναι λίγα και δεν υπάρχει σε γνώση μας άλλη έρευνα στην Ελλάδα που να εξετάζει την σύνδεση της πολιτικής εμπιστοσύνης με την συνωμοσιολογική σκέψη καθ' όλη την διάρκεια της ζωής. Το τρίτο μας ερευνητικό ερώτημα αφορά σε αυτή την διερεύνηση. Με βάση, λοιπόν, την υπάρχουσα βιβλιογραφία (Einstein & Glick, 2015), υποθέτουμε πως το επίπεδο της συνωμοσιολογικής σκέψης θα επηρεάζει την πολιτική εμπιστοσύνη και συγκεκριμένα, όσο μεγαλύτερο επίπεδο συνωμοσιολογικής σκέψης, τόσο μικρότερο το επίπεδο της πολιτικής εμπιστοσύνης.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες/Συμμετέχουσες

Στην παρούσα έρευνα έλαβαν μέρος συνολικά 191 ενήλικα άτομα (116=Γυναίκες, 74= Άνδρες, 1= δεν επιθυμώ να απαντήσω). Η βασική προϋπόθεση για την συμμετοχή στην έρευνα ήταν, πως όλοι οι συμμετέχοντες έπρεπε να είναι Έλληνες πολίτες, που ζουν στην Ελλάδα και έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθε. Η ηλικία τους κυμαίνεται από τα 18 έως τα 74 έτη (Μ.Ο.= 42.9). Σχετικά με την καταγωγή του

δείγματος, η συμμετοχή κατά αποκλειστικότητα Ελλήνων πολιτών, έγινε εφόσον το ζητούμενο είναι οι πεποιθήσεις των ίδιων των Ελλήνων για την πολιτική. Όσον αφορά τις ηλικιακές υποομάδες και το σχετικά μεγάλο ηλικιακό εύρος των συμμετεχόντων (18-74), η επιλογή έγινε προκειμένου να απαντηθούν υποθέσεις και να γίνουν οι κατάλληλες στατιστικές αναλύσεις.

Δεν υπήρξε κριτήριο αποκλεισμού από την έρευνα με βάση το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, την οικογενειακή κατάσταση, την εκπαιδευτική ή επαγγελματική κατάσταση, το φύλο και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Οι περιορισμοί ήταν μόνο δύο. Ο πρώτος αφορούσε την ηλικία, με όλους τους συμμετέχοντες να είναι ενήλικες, προκειμένου να έχουν δικαίωμα ψήφου. Ενώ, ο δεύτερος αφορούσε την εθνοτική ομάδα, με όλους τους συμμετέχοντες να είναι Έλληνες πολίτες. Εντέλει, το δείγμα μας, όχι μόνο αποτελείται εξολοκλήρου από ενήλικες Έλληνες πολίτες, αλλά είναι και όλοι κάτοικοι της Ελλάδας.

Επίσης, το δείγμα της έρευνας ($N=191$), χωρίζεται σε δύο ομάδες. Οι ομάδες διαμορφώθηκαν για τις ανάγκες της έρευνας, με μοναδική διαφοροποίηση μεταξύ τους, τα ονόματα των συγγραφέων στις δύο πειραματικές συνθήκες. Στην πρώτη ομάδα (Πολιτική I) συμμετείχαν 90 άτομα, αριθμός που αντιπροσωπεύει το 47,1% του δείγματος. Ενώ στην δεύτερη ομάδα (Πολιτική II) συμμετείχε το υπόλοιπο 52,9% του συνολικού δείγματος ($n=101$). Όσον αφορά τις ηλικίες, το δείγμα της έρευνας χωρίζεται σε τρεις ηλικιακές υποκατηγορίες (νεαροί ενήλικες 18-34, μεσήλικες 35-54 και ύστεροι ενήλικες 55-75) και έγινε μια συστηματική προσπάθεια αναφορικά με τον ίσο αριθμό συμμετεχόντων σε αυτές τις ηλικιακές ομάδες. Ο στόχος αυτός φαίνεται να επιτεύχθηκε, καθώς στην πρώτη ηλικιακή ομάδα συμμετείχαν 64 άτομα ($n=64$, που αντιπροσωπεύουν το 33,5% του δείγματος), στην δεύτερη 65 ($n=65$, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 34%) και στην τρίτη 62 ($n=62$ που αντιπροσωπεύουν το 32,5% του συνολικού δείγματος). Η επιλογή ηλικιακών ομάδων έγινε για να μην περιορίζονται οι αναλύσεις της έρευνας σε μια μόνο συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα ατόμων, αλλά και με σκοπό να διερευνηθούν οι πολιτικές πεποιθήσεις καθόλη τη διάρκεια της ενήλικης ζωής.

Σχετικά με το φύλο, σε όλη τη διάρκεια της δειγματοληψίας, ο στόχος ήταν να δημιουργηθούν δυο ισάριθμες ομάδες ανδρών και γυναικών συμμετεχόντων. Ωστόσο, παρά την προσέγγιση σχεδόν ίδιου αριθμού ατόμων και στις δύο ομάδες (άνδρες και

γυναίκες), οι γυναίκες ανταποκρίθηκαν περισσότερο από τους άνδρες. Ως φυσικό επακόλουθο, οι συμμετέχοντες στο συνολικό δείγμα διαμορφώνονται ως εξής: 116=Γυναίκες, 74= Άνδρες, 1= δεν επιθυμώ να απαντήσω.

Στις δύο πρώτες ηλικιακές ομάδες φαίνεται πως υπάρχει η μεγαλύτερη απόκλιση συμμετοχής με βάση το φύλο. Συγκεκριμένα, στην πρώτη ηλικιακή κατηγορία (νεαροί ενήλικες, 18 έως 34), ο αριθμός των γυναικών του δείγματος ($n=44$) ήταν μεγαλύτερος από διπλάσιος συγκριτικά με τους άνδρες συμμετέχοντες ($n=20$). Κατά τον ίδιο τρόπο διαμορφώθηκε η συμμετοχή των φύλων και στην δεύτερη ηλικιακή κατηγορία (μεσήλικες, 35 έως 54) με την γυναίκεια συμμετοχή ($n=40$) να είναι σχεδόν διπλάσια από την αντρική ($n=24$). Παρόλα αυτά, στην τρίτη ηλικιακή κατηγορία (ύστεροι ενήλικες, 55 έως 75), η απόκλιση συμμετοχής με βάση το φύλο μειώθηκε σημαντικά. Οι αριθμοί των αντρών ($n=30$) και γυναικών ($n=32$) συμμετεχόντων, σε αυτή την κατηγορία, ήταν σχεδόν ίσοι.

Αναφορικά με την εκπαίδευση των συμμετεχόντων, αυτή κατηγοριοποιήθηκε σε πέντε εκπαιδευτικά επίπεδα (απόφοιτοι δημοτικού, απόφοιτοι γυμνασίου, απόφοιτοι λυκείου, απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ και κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού διπλώματος). Αναλυτικότερα, στην έρευνα έλαβαν μέρος 9 άτομα (4,7%) που είχαν ολοκληρώσει το δημοτικό σχολείο, 14 άτομα (7,3%) που είχαν ολοκληρώσει το γυμνάσιο. Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος ($n=83$), και συγκεκριμένα το 43,5% αποτελούνταν από απόφοιτους λυκείου. Το 35,6% του δείγματος, δηλαδή σχεδόν το 1/3, ήταν άτομα που είχαν αποφοιτήσει από ΑΕΙ ή ΤΕΙ ($n=68$) και το 8,9% αντιπροσωπεύεται από κατόχους μεταπτυχιακού ή διδακτορικού διπλώματος ($n=17$). Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί πως οι δύο ομάδες της έρευνας δεν εμφανίζουν κάποια σημαντική διαφοροποίηση, μεταξύ τους, αναφορικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων που συμμετείχαν σε αυτές.

Ερευνητικά Εργαλεία

Οι συμμετέχοντες στην έρευνας κλήθηκαν να απαντήσουν σε google form, το οποίο αποτελούνταν από ερωτήσεις δημογραφικών στοιχείων, ερωτήσεις μέτρησης της εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς, την σύντομη εκδοχή του ερωτηματολογίου μέτρησης της συνωμοσιολογικής σκέψης (GCB), και τις πειραματικές ιστορίες που κατασκευάστηκαν για την μέτρηση της πολιτικής εμπιστοσύνης (METI). Παρακάτω παρουσιάζονται τα ερωτηματολόγια αναλυτικά.

Δημογραφικά

Πριν την χορήγηση των ερωτηματολογίων, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες της έρευνας να απαντήσουν σε ορισμένες ερωτήσεις δημογραφικού περιεχομένου. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες επέλεξαν την ηλικιακή κατηγορία στην οποία ανήκουν (18-34, 35-54, 55-75), δήλωσαν την ημερομηνία γέννησης τους, το φύλο (γυναίκα, άνδρας, άλλο, δεν επιθυμώ να απαντήσω), το εκπαιδευτικό επίπεδο (απόφοιτος δημοτικού, απόφοιτος γυμνασίου, απόφοιτος λυκείου, απόφοιτος ΑΕΙ/ΤΕΙ, κάτοχος μεταπτυχιακού ή διδακτορικού διπλώματος) και το επάγγελμα τους. Η απάντηση σε αυτές τις ερωτήσεις ήταν υποχρεωτική, ώστε να μπορέσει να συνεχίσει η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

Ερωτηματολόγιο διερεύνησης της εμπιστοσύνης στους πολιτικούς θεσμούς

Οι ερωτήσεις που εξετάζουν την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων προς τους πολιτικούς θεσμούς (πολιτικοί, κυβέρνηση, επιστήμονες κ.α.) προέρχονται από δύο διαδικτυακές πανελλαδικές έρευνες του Eteron (Ινστιτούτο για την έρευνα και την κοινωνική αλλαγή) αναφορικά με τις πολιτικές ιδεολογίες και την ακροδεξιά στον ελληνικό χώρο. Οι έρευνες διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια του 2023 και για την συλλογή δεδομένων, στους συμμετέχοντες κοινοποιήθηκαν αυτοσυμπληρούμενες ηλεκτρονικές συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου με δομημένο ερωτηματολόγιο (CAWI). Στην συγκεκριμένη μελέτη χρησιμοποιήθηκαν συνολικά 11 ερωτήσεις από τις έρευνες του Eteron. Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την εμπιστοσύνη στους θεσμούς είναι 9. Οι απαντήσεις ακολουθούσαν την λογική μιας κλίμακας Likert που κυμαίνεται από το 1 (Καθόλου) έως το 5 (Πάρα πολύ). Ακόμη, συμπεριλήφθηκε μια ερώτηση πολιτικής ιδεολογίας με όρους δεξιάς και αριστεράς, σε μια κλίμακα Likert (1=άκρα αριστερά έως 10=άκρα δεξιά) και η ερώτηση «Όταν ακούτε την λέξη πολιτική, τι από τα ακόλουθα είναι το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό;» (με επιλογές απαντήσεων τις εξής: ισότητα, διαφθορά, προσωπικά συμφέροντα, ευημερία πρόοδος, αλλαγή, συνωμοσίες, κατεστημένο). Η επιλογή των συγκεκριμένων ερωτήσεων έγινε με γνώμονα τον σκοπό και τα ζητούμενα της έρευνας, και με βάση τον πληθυσμό στον οποίο απευθυνόμαστε. Όλες οι ερωτήσεις αναπροσαρμόστηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να αντιπροσωπεύουν τις ανάγκες της εργασίας.

Πίστη σε θεωρίες συνωμοσίας

Το Generic Conspiracist Beliefs (GCB) scale - (GCB-15) είναι ίσως το πιο ευρέως χρησιμοποιούμενο εργαλείο για την μέτρηση της πίστης σε θεωρίες συνωμοσίας. Σε αντίθεση με όλες τις προηγούμενες κλίμακες μέτρησης της συνωμοσιολογικής σκέψης που αναφέρονται σε συγκεκριμένα γεγονότα (πχ. θάνατος Kennedy, θάνατος πριγκίπισσας Diana κ.α.), το GCB περιλαμβάνει γενικές ερωτήσεις, σχετικές με συνωμοσιολογικές πεποιθήσεις. Αυτό έγινε με σκοπό την εξάλειψη βασικών διαπολιτισμικών κριτηρίων και την δυνατότητα παγκόσμιας χορήγησης. Η αρχική του μορφή αποτελείται από 75 ερωτήσεις και 5 παράγοντες. Ο πρώτος παράγοντας ονομάζεται «κυβερνητική κακοδιαχείριση» και αφορά συνωμοσιολογικές πεποιθήσεις σχετικά με ισχυρισμούς για εγκληματικές δραστηριότητες από μέρους της κυβέρνησης. Ο δεύτερος ονομάζεται «εξωγήνη συγκάλυψη» και εξετάζει τις πεποιθήσεις για την εσκεμμένη εξαπάτηση του κοινού σχετικά με την ύπαρξη εξωγήινων όντων. Ο τρίτος παράγοντας, που ονομάζεται «κακόβουλες παγκόσμιες συνωμοσίες», είναι σχετικός με την πίστη στην ύπαρξη μικρών μυστικών ομάδων που έχουν τον απόλυτο έλεγχο στα παγκόσμια γεγονότα. Ο τέταρτος παράγοντας «προσωπική ευημερία» αφορά τις συνωμοσιολογικές ανησυχίες των ατόμων σχετικά με την υγεία και την ελευθερία τους, όπως είναι για παράδειγμα η εξάπλωση των ασθενειών και η χρήση τεχνολογιών που ελέγχουν τον νου. Τέλος, ο πέμπτος παράγοντας που ονομάζεται «έλεγχος των πληροφοριών» σχετίζεται με τον ανήθικο έλεγχο ή την καταστολή των πληροφοριών από οργανισμούς, κυβερνήσεις, μέσα μαζικής ενημέρωσης και εταιρείες. Με βάση την αρχική κατασκευή του εργαλείου, δημιουργήθηκε μια σύντομη μορφή 15 ερωτήσεων (GCB-15). Οι 15 ερωτήσεις περιλαμβάνουν 3 ερωτήσεις από κάθε έναν από τους 5 παράγοντες. Με την κατασκευή του εν λόγω εργαλείου ασχολήθηκαν οι Brotherton, French και Pickering (2013). Σύμφωνα με τους ερευνητές, οι 3 ερωτήσεις από τον κάθε ένα παράγοντα είναι αρκετές για να αντιπροσωπεύσουν με συνέπεια και αξιοπιστία την αρχική κλίμακα. Πράγματι, η αξιοπιστία και η εγκυρότητα της σύντομης κλίμακας επιβεβαιώνεται από τις αναλύσεις των μετρήσεων τους (Brotherton et al., 2013). Στην παρούσα έρευνα το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε είναι η σύντομη εκδοχή του GCB, το GCB-15.

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας έγινε η μετάφραση του GCB-15 με σκοπό να χορηγηθεί στον ελληνικό πληθυσμό. Η χρήση του ερωτηματολογίου στην ανάλυση έγινε ως σύνολο και όχι με βάση τις υποκλίμακες του, κάτι το οποίο προτείνεται και από την βιβλιογραφία (Brotherton et al., 2013). Επιλέξαμε να αξιοποιήσουμε μια τιμή, δηλαδή τον μέσο όρο της κλίμακας συνολικά, και όχι την κάθε υποκλίμακα ξεχωριστά ($\alpha = 0.92$). Αυτό γίνεται καθώς, για το σκεπτικό και τα ζητούμενα της έρευνας, η αξιοποίηση των παραγόντων του θα ξεπερνούσε τους σκοπούς της παρούσας έρευνας. Με άλλα λόγια, αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η συνωμοσιολογική σκέψη, ως τρόπος σκέψης και όχι το είδος των συνωμοσιολογικών πεποιθήσεων των συμμετεχόντων.

Κατασκευή ιστοριών

Για τις ανάγκες της έρευνας και για να ελεγχθεί αν υπάρχει διαφορά στις απαντήσεις όταν η πληροφορία προέρχεται από πολιτικό πρόσωπο ή από επιστήμονα, κατασκευάστηκαν δυο ζεύγη ιστοριών. Σκοπός, μεταξύ των άλλων, αποτελούσε και η εξαπάτηση των συμμετεχόντων σχετικά με την πηγή της πληροφορίας. Το πρώτο ζεύγος σχετιζόταν με το ζήτημα των ανεμογεννητριών. Το πρώτο κείμενο αναφερόταν στις θετικές επιπτώσεις που έχει η τοποθέτηση ανεμογεννητριών, ενώ το δεύτερο στις αρνητικές επιδράσεις τους κυρίως στην υγεία των ανθρώπων. Στην πρώτη ομάδα συμμετεχόντων (Πολιτική I), στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, παρουσιάζονταν θετικά επιχειρήματα για την χρήση ανεμογεννητριών και ως συγγραφέας ήταν ένας πολιτικός ενώ στην δεύτερη ιστορία: Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες, καταγράφονταν τα αρνητικά αποτελέσματα από έναν επιστήμονα συγγραφέα. Αντιθέτως, στην δεύτερη ομάδα της έρευνας (Πολιτική II), στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, προβάλλονται τα θετικά στοιχεία με συγγραφέα έναν επιστήμονα και στην δεύτερη ιστορία: Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες, παρουσιάζονται οι αρνητικές επιδράσεις με συγγραφέα ένα πολιτικό. Όσον αφορά το δεύτερο ζεύγος ιστοριών, σε αυτό πραγματευόταν το ζήτημα της τεχνητής νοημοσύνης. Όπως και στο πρώτο ζεύγος, έτσι κι εδώ, το πρώτο κείμενο κατέγραφε τις θετικές και το δεύτερο τις αρνητικές επιδράσεις της τεχνητής νοημοσύνης για τον άνθρωπο. Στην πρώτη ομάδα συμμετεχόντων (Πολιτική I) στην πρώτη ιστορία: Η τεχνητή νοημοσύνη... σώζει την ανθρωπότητα, αναφέρονταν τα

θετικά αποτελέσματα της τεχνητής νοημοσύνης στη ζωή του ανθρώπου τα οποία προέρχονταν από έναν πολιτικό και η δεύτερη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη; με τα αρνητικά στοιχεία προερχόταν από έναν επιστήμονα συγγραφέα. Τέλος, στην δεύτερη ομάδα (Πολιτική II), η πρώτη ιστορία: Η τεχνητή νοημοσύνη... σώζει την ανθρωπότητα, παρουσίαζε τα θετικά στοιχεία της τεχνητής νοημοσύνης τα οποία γράφονταν από έναν επιστήμονα, ενώ η δεύτερη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη;, που προερχόταν από έναν πολιτικό, έκανε λόγο για τις αρνητικές συνέπειες του φαινομένου.

Οι ιστορίες που κατασκευάστηκαν, περιλάμβαναν το βασικό κείμενο και εικόνες σχετικές με το αντικείμενο που πραγματεύονταν, αλλά και με βάση με το αν παρέθεταν θετικά ή αρνητικά στοιχεία για αυτό. Για παράδειγμα στο κείμενο με τις θετικές επιπτώσεις των ανεμογεννητριών υπάρχει μια εικόνα με ένα αιολικό πάρκο ανεμογεννητριών μέσα σε ένα πυκνό δάσος, ενώ αντίθετα στο κείμενο με τις αρνητικές συνέπειες υπάρχουν εικόνες από διαδηλώσεις κατά των ανεμογεννητριών. Η αναφορά στον συγγραφέα γίνεται στο τέλος του κάθε κειμένου. Αναγράφονται μόνο το όνομα και η ιδιότητα του, χωρίς εικόνα, για να μην γίνεται θετική ή αρνητική προδιάθεση του αναγνώστη με βάση τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του πληροφορητή.

Έλεγχος αξιοπιστίας και ορθότητας για την πληροφορία

Προκειμένου να ελεγχθεί η εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων στην πηγή της πληροφορίας, δηλαδή το αν οι συμμετέχοντες θεωρούν περισσότερο αξιόπιστο ένα κείμενο που προέρχεται από έναν πολιτικό ή ένα που προέρχεται από έναν επιστήμονα, σε όλες τις ιστορίες της έρευνας περιλήφθηκε η ερώτηση «Πόσο αξιόπιστο θεωρείτε το κείμενο που μόλις διαβάσατε;» (για τον έλεγχο της αξιοπιστίας) και η ερώτηση «Πόσο σίγουρος/-ή είστε για την απάντησή σας;» (για την εκτίμηση της ορθότητας). Οι απαντήσεις δόθηκαν με την χρήση κλίμακας Likert που κυμαίνεται από το 1 (Καθόλου) έως το 7 (Πάρα πολύ).

The Muenster Epistemic Trustworthiness Inventory (METI)

Αναφορικά με την μέτρηση της εμπιστοσύνης, οι συμμετέχοντες καλούνταν να διαβάσουν τα κείμενα για τα οποία έγινε λόγος παραπάνω (τέσσερα κείμενα για τη

κάθε ομάδα) και να απαντήσουν στις ερωτήσεις του «Muenster Epistemic Trustworthiness Inventory (METI)». Σε όλες τις ιστορίες, ανεξαρτήτως ομάδας, οι ερωτήσεις προέρχονταν αποκλειστικά από το εν λόγω εργαλείο. Το «Muenster Epistemic Trustworthiness Inventory (METI)» είναι ένα εργαλείο που κατασκευάστηκε από τους Friederike Hendriks, Dorothe Kienhues και Rainer Bromme (2015), για την μέτρηση της εμπιστοσύνης των μη έμπειρων ατόμων (λαϊκών) προς τους εμπειρογνώμονες. Αποτελείται από τρεις υποκλίμακες. Η πρώτη υποκλίμακα, που αποτελείται από έξι στοιχεία, ονομάζεται **ειδημοσύνη** και σχετίζεται με την γνώση του εμπειρογνώμονα (του πληροφορητή) για το θέμα που πραγματεύεται και το πόσο ειδικός θεωρείται. Η δεύτερη αποτελείται από τέσσερα στοιχεία και ταυτίζεται με την **ακεραιότητα**, αφορά δηλαδή κάποιες πλευρές του χαρακτήρα του πληροφορητή, όπως είναι οι αξίες και η ειλικρίνεια που επιδεικνύει αλλά και η τήρηση των επιστημονικών προτύπων. Τέλος, η τρίτη υποκλίμακα αποτελείται από τέσσερα στοιχεία και σχετίζεται με την **ηθικότητα** του συγγραφέα. Αφορά δηλαδή τις καλές ή όχι προθέσεις του εμπειρογνώμονα προς τον δέκτη της πληροφορίας ή και προς την κοινωνία ως σύνολο. Οι ερωτήσεις του METI έχουν την μορφή αντιθετικών επιθέτων/αντώνυμων (13 ζεύγη αντιθετικών επιθέτων) και ακολουθούν μια κλίμακα Likert που κυμαίνεται από το 1 (π.χ. αναρμόδιος) έως το 7 (π.χ. αρμόδιος).

Διαδικασία

Η έγκριση διεξαγωγής για την παρούσα εργασία και για όλες τις διαδικασίες του ερευνητικού της σχεδιασμού, εξασφαλίστηκε από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας (ΕΗΔΕ) του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας (ΠΔΜ) με Αριθμό Πρωτοκόλλου (128/2024). Έπειτα από έρευνα, συγκεντρώθηκαν τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν στην εργασία και σχεδιάστηκε το πείραμα με τις ιστορίες. Η εργασία σχεδιάστηκε τηρώντας όλους τους προβλεπόμενους κανόνες δεοντολογίας και όλα τα δεδομένα που συλλέχθηκαν χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας.

Η εύρεση του δείγματος και η δειγματοληψία διήρκησαν συνολικά δύο μήνες (Ιανουάριος 2024 -Φεβρουάριος 2024). Η προσέγγιση των συμμετεχόντων και οι διαδικασίες συλλογής δεδομένων έγιναν αποκλειστικά διαδικτυακά. Για την συλλογή δεδομένων μέσω διαδικτύου δημιουργήθηκαν δύο Google forms, ένα για κάθε μια

ομάδα συμμετεχόντων. Οι φόρμες ήταν ολόιδιες, με μοναδική διαφοροποίηση μεταξύ τους, τα ονόματα των συγγραφέων στις πειραματικές ιστορίες. Οι φόρμες περιείχαν τη δήλωση συναίνεσης, τις δημογραφικές ερωτήσεις, το ερωτηματολόγιο διερεύνησης της εμπιστοσύνης στους πολιτικούς θεσμούς, το ερωτηματολόγιο συνωμοσιολογικής σκέψης (Generic Conspiracist Beliefs (GCB) scale - 15-ITEM GCB SCALE) και τις ιστορίες με το ερωτηματολόγιο μέτρησης της εμπιστοσύνης προς τους εμπειρογνώμονες (The Muenster Epistemic Trustworthiness Inventory, METI). Οι σύνδεσμοι των forms κοινοποιήθηκαν στους συμμετέχοντες σε διάφορα μέσα κοινωνικής, όπως είναι το Facebook και το Instagram. Κατά τη διάρκεια εύρεσης του δείγματος, έγινε μια συστηματική προσπάθεια προκειμένου το δείγμα να αντιπροσωπεύει ανάλογα και ισάριθμα τις ηλικιακές κατηγορίες που σκοπεύαμε να δημιουργήσουμε. Δευτερευόντως η εύρεση σχεδιάστηκε έτσι, ώστε να υπάρχει όσο το δυνατόν μικρότερη απόκλιση συμμετοχής μεταξύ των φύλων.

Ο ερευνητικός σχεδιασμός της έρευνας προέβλεπε την ανωνυμία των συμμετεχόντων, εφόσον δεν ζητήθηκαν πληροφορίες που να προδίδουν την ταυτότητα τους. Η συμμετοχή του δείγματος ήταν επίσης εθελοντική. Αυτό σημαίνει ότι αφού κανείς ενημερώθηκε για τους σκοπούς της έρευνας, μπορούσε να επιλέξει αν ήθελε να συμμετάσχει και ήταν ελεύθερος να αποσυρθεί οποιαδήποτε στιγμή, αν το επιθυμούσε.

Η επεξεργασία των δεδομένων που συλλέχθηκαν, για τους σκοπούς της εργασίας, έγινε μέσω του προγράμματος ανάλυσης στατιστικών δεδομένων IBM SPSS Statistics 29.0.0.0. Είναι ίσως το δημοφιλέστερο και κοινώς χρησιμοποιούμενο πρόγραμμα για την ανάλυση στατιστικών δεδομένων σε έρευνες στον χώρο των κοινωνικών επιστημών. Την εξασφάλιση του εν λόγω στατιστικού πακέτου ανάλυσης αναλαμβάνει το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, το οποίο, ύστερα από σχετικό αίτημα, χορηγεί το κλειδί πρόσβασης.

Αποτελέσματα

Περιγραφική στατιστική

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις του ερωτηματολογίου διερεύνησης της εμπιστοσύνης στους πολιτικούς θεσμούς.

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι, οι τυπικές αποκλίσεις για τις υποκλίμακες της κλίμακας ΜΕΤΙ, καθώς και η αξιοπιστία και η εκτίμηση ορθότητας.

Πίνακας 1. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση των απαντήσεων των συμμετεχόντων στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου διερεύνησης της εμπιστοσύνης στους θεσμούς.

<i>Ερωτήσεις</i>	<i>Μέσος όρος</i>	<i>Τυπική Απόκλιση</i>
<i>1. Οι κυβερνήσεις εμπλέκονται σε δολοφονίες αθώων πολιτών ή/και διάσημων/δημόσιων προσώπων, χωρίς αυτό να αποκαλύπτεται.</i>	<i>3,53</i>	<i>1,51</i>
<i>2. Η παγκόσμια πολιτική σκηνή ελέγχεται από μικρές ελίτ που έχουν μεγαλύτερη δύναμη από αυτήν που έχουν οι αρχηγοί κρατών.</i>	<i>3,96</i>	<i>1,11</i>
<i>3. Πολλές μυστικές υπηρεσίες γνωρίζουν για την ύπαρξη εξωγήινων και έχουν επαφές μαζί τους, αλλά κρατούν αυτό το γεγονός κρυφό από τους πολίτες</i>	<i>2,41</i>	<i>1,28</i>
<i>4. Κάποιες οργανώσεις</i>	<i>3,25</i>	<i>1,32</i>

σχεδίασαν και σκόπιμα
μετέδωσαν ιούς ή/και
ασθένειες στην κοινότητα,
αλλά δημόσια το
αρνούνται.

5. Ομάδες επιστημόνων 3,47 1,23

χειραγωγούν,
κατασκευάζουν ή
αποκρύπτουν αποδεικτικά
στοιχεία προκειμένου να
εξαπατήσουν το κοινό.

6. Οι κυβερνήσεις 3,56 1,20

διαπράττουν ή επιτρέπουν
τη διάπραξη
τρομοκρατικών ενεργειών
στα εδάφη τους,
αποκρύπτοντας ότι το
γνώριζαν ή συμμετείχαν
και αυτές.

7. Μια μικρή ομάδα 3,65 1,27

ανθρώπων (ελίτ) που τα
μέλη της δεν είναι γνωστά
στον απλό κόσμο παίρνει
όλες τις σημαντικές
αποφάσεις σε παγκόσμιο
επίπεδο, όπως για
παράδειγμα το πότε θα
γίνει πόλεμος.

8. Στοιχεία που 2,96 1,29

αποδεικνύουν την ύπαρξη
ζωής σε άλλους πλανήτες
κρατούνται κρυφά από
τους πολίτες.

9. Τεχνολογίες που είναι σε θέση να ελέγξουν την σκέψη χρησιμοποιούνται χωρίς οι πολίτες να το γνωρίζουν.	3,12	1,27
10. Υπάρχει νέα και προηγμένη τεχνολογία που δεν την γνωρίζουμε γιατί η χρήση της θα μπορούσε να βλάψει τα συμφέροντα των μεγάλων βιομηχανιών/ εταιριών.	3,71	1,20
11. Οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν ανθρώπους ως αποδιοπομπαίους τράγους για να κρύψουν τη συμμετοχή τους σε εγκληματικές δραστηριότητες.	3,98	1,08
12. Μια ελίτ που χειραγωγεί κρυφά τις εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο, ευθύνεται για ορισμένα σημαντικά γεγονότα.	3,74	1,17
13. Ορισμένα περιστατικά με πολίτες που ισχυρίζονται ότι έχουν έρθει σε επαφή με εξωγήινους και άλλες σχετικές φήμες σχεδιάζονται ή σκηνοθετούνται	2,80	1,27

προκειμένου να
 αποσπάσουν την προσοχή
 του κοινού από τις
 πραγματικές αποδείξεις
 για την ύπαρξη εξωγήινης
 ζωής

14. Πειράματα για νέα 3,25 1,28

φάρμακα ή νέες
 τεχνολογίες γίνονται συχνά
 στους πολίτες, χωρίς οι
 ίδιοι να το γνωρίζουν ή να
 έχουν δώσει την
 συγκατάθεσή τους.

15. Πολλές σημαντικές 4,28 ,96

πληροφορίες
 αποκρύπτονται σκόπιμα
 από τους πολίτες για να
 εξυπηρετηθούν προσωπικά
 συμφέροντα.

Πίνακας 2. Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις για τις υποκλίμακες της κλίμακας METI, την αξιοπιστία και την εκτίμηση ορθότητας.

Ιστορία	Αξιοπιστία	Εκτίμηση ορθότητας	Ειδημοσύνη πληροφορητή	Ακεραιότητα πληροφορητή	Ηθικότητα πληροφορητή
1 ^η Ιστορία:	M.O. 3,38	4,51	4,23	3,77	3,80
(Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία)	T.A. 1,43	1,68	1,20	1,44	1,45
2 ^η : Ιστορία: (Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες)	M.O. 4,61	5,45	4,76	4,40	4,42
	T.A. 1,471	1,30	1,24	1,49	1,55
3 ^η Ιστορία: (Η	M.O. 3,65	4,68	4,19	4,07	3,91

τεχνητή νοημοσύνη...σώζει την ανθρωπότητα)	T.A. 1,64	1,67	1,32	1,55	1,39
4 ^η Ιστορία: (Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη;)	M.O. 4,77	4,99	4,73	4,43	4,56
	T.A. 1,54	1,58	1,21	1,48	1,51

(Επεξήγηση: M.O. = μέσος όρος, T.A. = τυπική απόκλιση)

Αξιοπιστία της πληροφορίας

Από τον έλεγχο ανεξαρτήτων δειγμάτων t-test μεταξύ της ομάδας και του πόσο αξιόπιστο θεωρεί κάποιος το κείμενο στις 4 ιστορίες, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων και των διαφορετικών ιστοριών ($p < 0.001$). Με άλλα λόγια, προέκυψε στατιστικά σημαντική διαφορά στην αξιοπιστία των συμμετεχόντων για τις ιστορίες με βάση τον διαφορετικό συγγραφέα (επιστήμονας ή πολιτικός). Η τιμή του t-test μεταξύ της ομάδας και του πόσο αξιόπιστο θεωρεί κάποιος το κείμενο για την πρώτη ιστορία είναι $t(185,22) = -4,576$, ($p < 0.001$), για την δεύτερη $t(185) = 4,297$, ($p < 0.001$), για την τρίτη $t(181) = -4,075$, ($p < 0.001$) και για την τέταρτη $t(184) = 3,426$, ($p < 0.001$).

Συγκεκριμένα, όσον αφορά την πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης II με συγγραφέα τον επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ αξιοπιστίας (M.O.=3,80, T.A. 1,49) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην πρώτη ομάδα (M.O.=2,90, T.A.=1,20), στην οποία συγγραφέας είναι ένας πολιτικός.

Όσον αφορά την δεύτερη ιστορία: Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I, όπου ως συγγραφέας παρουσιάζεται ένας επιστήμονας, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ αξιοπιστίας (M.O.=5,08, T.A.=1,27) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=4,19, T.A.=1,51), στην οποία ως συγγραφέας παρουσιάζεται ένας πολιτικός.

Όσον αφορά την τρίτη ιστορία: Η τεχνητή νοημοσύνη...σώζει την ανθρωπότητα, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης II με συγγραφέα της ιστορίας έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ αξιοπιστίας (M.O.=4,09, T.A.=1,67) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην πρώτη ομάδα (M.O.=3,14, T.A.=1,44), όπου συγγραφέας είναι ένας πολιτικός.

Τέλος, όσον αφορά την τέταρτη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ αξιοπιστίας (M.O.=5,17, T.A.=1,45) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=4,41, T.A.=1,54), στην οποία ως συγγραφέας είναι ένας πολιτικός.

Έλεγχος ορθότητας

Από τον έλεγχο ανεξαρτήτων δειγμάτων t-test μεταξύ της ομάδας και του πόσο σίγουρος είναι κάποιος για την απάντησή του στο κείμενο στις 4 ιστορίες, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων και των διαφορετικών ιστοριών ($p < 0.001$) εκτός από την δεύτερη ιστορία ($p = 0.870$).

Συγκεκριμένα, όσον αφορά την πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα έναν πολιτικό έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ σιγουριάς (M.O.=5,30, T.A.=1,53) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=3,80, T.A.=1,49) με συγγραφέα ένα επιστήμονα.

Όσον αφορά την τρίτη ιστορία: Η τεχνητή νοημοσύνη... σώζει την ανθρωπότητα, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα έναν πολιτικό έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ σιγουριάς (M.O.=5,29, T.A.=1,50) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=4,13, T.A.=1,63) με συγγραφέα έναν επιστήμονα.

Τέλος, όσον αφορά την τέταρτη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα έναν επιστήμονα έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ σιγουριάς (M.O.=5,72, T.A.=1,21) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=4,33, T.A.=1,59), στην οποία συγγραφέας είναι ένας πολιτικός.

Αξιοπιστία πληροφορητή

Από τον έλεγχο ανεξαρτήτων δειγμάτων t-test μεταξύ της ομάδας (Πολιτική Εμπιστοσύνη I και Πολιτική Εμπιστοσύνη II) και του πόσο *ειδικό, ακέραιο και ηθικό*, θεωρούν οι συμμετέχοντες το συγγραφέα, προέκυψε ότι σε όλες τις ιστορίες υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων και των τριών χαρακτηρισμών

του συγγραφέα ($p<0,001$).

Ειδημοσύνη

Η τιμή του t-test μεταξύ της ομάδας και του πόσο ειδικό θεωρούν τον συγγραφέα για την πρώτη ιστορία είναι $t(188)=-4,591$, ($p<0.001$), για την δεύτερη $t(185)=3,875$, ($p<0.001$), για την τρίτη $t(187)=-6,156$, ($p<0.001$) και, τέλος, για την τέταρτη $t(161,03)=5,997$, ($p<0.001$).

Συγκεκριμένα, στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό ειδικό, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης II με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=4,59, T.A.=1,07) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην πρώτη ομάδα (M.O.=3,83, T.A.=1,21), στην οποία συγγραφέας είναι ένας πολιτικός.

Στην δεύτερη ιστορία: Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες, για τον χαρακτηρισμό του συγγραφέα ως ειδικό, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα ένα επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=5,11, T.A.=1,20) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=4,43, T.A.=1,19) με συγγραφέα έναν πολιτικό.

Στην τρίτη ιστορία: Η τεχνητή νοημοσύνη... σώζει την ανθρωπότητα και αναφορικά με τον χαρακτηρισμό ειδικό, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης II με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=4,70, T.A.=1,16) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην πρώτη ομάδα (M.O.=3,61, T.A.=1,26), όπου ως συγγραφέας παρουσιάζεται ένας πολιτικός.

Στην τέταρτη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του συγγραφέα ως ειδικό, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=5,26, T.A.=1,27) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=4,27, T.A.=0,94) με συγγραφέα έναν πολιτικό.

Ακεραιότητα

Η τιμή του t-test μεταξύ της ομάδας και του πόσο ακέραιο θεωρούν τον συγγραφέα για την πρώτη ιστορία είναι $t(187)=-4,967$, ($p<0.001$), για την δεύτερη $t(185)=3,881$,

($p < 0.001$), για την τρίτη $t(183) = -7.190$, ($p < 0.001$) και για την τέταρτη $t(186) = 4.880$, ($p < 0.001$).

Στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία και αναφορικά με τον χαρακτηρισμό ακέραιο, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης II με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=4,24, T.A.=1,37) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην πρώτη ομάδα (M.O.=3,25, T.A.=1,34) με συγγραφέα έναν πολιτικό.

Στην δεύτερη ιστορία: Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες, για τον χαρακτηρισμό ακέραιο, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=4,83, T.A.=1,38) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=4,01, T.A.=1,49), όπου συγγραφέας είναι ένας πολιτικός.

Στην τρίτη ιστορία: Η τεχνητή νοημοσύνη... σώζει την ανθρωπότητα, και αναφορικά με τον χαρακτηρισμό του συγγραφέα ως ακέραιο, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης II με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=4,77, T.A.=1,42) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην πρώτη ομάδα (M.O.=3,31, T.A.=1,31), με συγγραφέα έναν πολιτικό.

Στην τέταρτη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη, σχετικά με τον χαρακτηρισμό του συγγραφέα ως ακέραιο, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=4,96, T.A.=1,36) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=3,96, T.A.=1,43) όπου συγγραφέας είναι ένας πολιτικός.

Ηθικότητα

Η τιμή του t-test μεταξύ της ομάδας και του πόσο ηθικό θεωρούν τον συγγραφέα για την πρώτη ιστορία είναι $t(187) = -3.238$, ($p < 0.001$), για την δεύτερη $t(185) = 4.203$, ($p < 0.001$), για την τρίτη $t(183) = -4.842$, ($p < 0.001$) και για την τέταρτη $t(186) = 5.833$, ($p < 0.001$).

Συγκεκριμένα, στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του συγγραφέα ως ηθικό, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης II με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά

σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=4,11, T.A.=1,37) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην πρώτη ομάδα (M.O.=3,45, T.A.=1,45) με συγγραφέα έναν πολιτικό.

Στην δεύτερη ιστορία: Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες, για τον χαρακτηρισμό ηθικό, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=4,90, T.A.=1,45) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=3,98, T.A.=1,51), στην οποία συγγραφέας είναι ένας πολιτικός.

Στην τρίτη ιστορία: Η τεχνητή νοημοσύνη... σώζει την ανθρωπότητα, και σχετικά με τον χαρακτηρισμό του συγγραφέα ως ηθικό, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης II με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=4,36, T.A.=1,32) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην πρώτη ομάδα (M.O.=3,42, T.A.=1,31) με συγγραφέα έναν πολιτικό.

Στην τέταρτη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του συγγραφέα ως ηθικό, όσοι ανήκουν στην ομάδα της πολιτικής εμπιστοσύνης I με συγγραφέα έναν επιστήμονα, έχουν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο σκορ (M.O.=5,18, T.A.=1,29) συγκριτικά με αυτούς που είναι στην δεύτερη ομάδα (M.O.=3,99, T.A.=1,48), όπου συγγραφέας είναι ένας πολιτικός.

Συσχέτιση συνωμοσιολογικής σκέψης και κρίσεων για την αξιοπιστία της πληροφορίας

Από τον έλεγχο συσχέτισης μεταξύ της συνωμοσιολογικής σκέψης και του πόσο αξιόπιστο θεωρούν το κείμενο για τις τέσσερις ιστορίες, προέκυψε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών ($p>0,05$).

Ενώ από τον έλεγχο συσχέτισης της συνωμοσιολογικής σκέψης και του πόσο σίγουροι είναι οι συμμετέχοντες για την απάντησή τους στις τέσσερις ιστορίες, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μόνο στην τρίτη ιστορία: Η τεχνητή νοημοσύνη... σώζει την ανθρωπότητα, ($p=0,029$). Συγκεκριμένα, η συσχέτιση είναι ασθενής και θετική ($r=0,161$).

Συσχέτισης συνωμοσιολογικής σκέψης και Ειδημοσύνης

Από τον έλεγχο συσχέτισης μεταξύ της συνωμοσιολογικής σκέψης και του του χαρακτηρισμού του συγγραφέα ως ειδικό, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική

συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών ($p < 0,001$) σε όλες τις ιστορίες της έρευνας. Συγκεκριμένα, στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, η συσχέτιση με τον χαρακτηρισμό ειδικό είναι αρνητική και ασθενής ($r = -0,183$). Αναφορικά με την δεύτερη ιστορία: Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες, η συσχέτιση με τον χαρακτηρισμό ειδικό είναι θετική και ασθενής ($r = 0,211$), ενώ στην τρίτη ιστορία: Η τεχνητή νοημοσύνη...σώζει την ανθρωπότητα, είναι αρνητική και ασθενής ($r = -0,143$). Τέλος, στην τέταρτη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη, η συσχέτιση με τον χαρακτηρισμό ειδικό είναι θετική και ασθενής ($r = 0,169$).

Συσχέτιση συνωμοσιολογικής σκέψης και Ακεραιότητας

Από τον έλεγχο συσχέτισης μεταξύ της συνωμοσιολογικής σκέψης και του του χαρακτηρισμού του συγγραφέα ως ακέραιο, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών ($p < 0,001$) σε όλες τις ιστορίες της έρευνας. Αναλυτικότερα, στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, η συσχέτιση με τον χαρακτηρισμό ακέραιο είναι αρνητική και ασθενής ($r = -0,291$). Στη δεύτερη ιστορία: Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες, η συσχέτιση είναι θετική και ασθενής ($r = 0,257$) και στην τρίτη: Η τεχνητή νοημοσύνη...σώζει την ανθρωπότητα, είναι αρνητική και ασθενής ($r = -0,212$). Ενώ στην τέταρτη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη, η συσχέτιση με τον χαρακτηρισμό του συγγραφέα ως ακέραιο είναι θετική και ασθενής ($r = 0,292$).

Συσχέτιση συνωμοσιολογικής σκέψης και Ηθικότητας

Ομοίως με τους χαρακτηρισμούς ειδικός και ακέραιος, από τον έλεγχο συσχέτισης της συνωμοσιολογικής σκέψης και του του χαρακτηρισμού του συγγραφέα ως ηθικό, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών ($p < 0,001$) σε όλες τις ιστορίες. Συγκεκριμένα, στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, η συσχέτιση με τον χαρακτηρισμό ηθικό είναι αρνητική και ασθενής ($r = -0,285$). Στην δεύτερη ιστορία: Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες, η συσχέτιση είναι θετική και ασθενής ($r = 0,212$), ενώ στην τρίτη (Η τεχνητή νοημοσύνη...σώζει την ανθρωπότητα) είναι αρνητική και ασθενής ($r = -0,299$). Τέλος, στην τέταρτη ιστορία: Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη, η συσχέτιση της συνωμοσιολογικής σκέψης και του χαρακτηρισμού του συγγραφέα ως ακέραιο είναι θετική και ασθενής ($r = 0,259$).

Ηλικιακές διαφορές στις κρίσεις για την αξιοπιστία του πληροφορητή και της πληροφορίας.

Από την στατιστική ανάλυση για το αν υπάρχουν ηλικιακές διαφορές στις κρίσεις των συμμετεχόντων αναφορικά με την αξιοπιστία του πληροφορητή και της πληροφορίας που αυτός δίνει, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μόνο στις κρίσεις των συμμετεχόντων για την αξιοπιστία της πρώτης ιστορίας: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία. Σχετικά με την αξιοπιστία της πρώτης ιστορίας, προέκυψε ότι η ιδιότητα του συγγραφέα (πολιτικός ή επιστήμονας) και η πληροφορία που προέρχεται από πολιτικό ή από επιστήμονα, επηρέασε διαφορετικά τις τρεις ηλικιακές ομάδες που συμμετείχαν στην έρευνα. Η Ομάδα (πολιτική I, πολιτική II) X Ηλικιακή ομάδα (νέοι ενήλικες, μεσήλικες, ύστεροι ενήλικες) με εξαρτημένη μεταβλητή την αξιοπιστία της πρώτης ιστορίας έδειξε στατιστικά σημαντική διαφορά, $F(2, 183) = 3.169, p < 0,05, \text{partial } h^2 = 0,033$.

Συγκεκριμένα, στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, της πρώτης ομάδας (Πολιτική I) με συγγραφέα έναν πολιτικό, προέκυψε ότι οι δύο πρώτες ηλικιακές ομάδες (18-34) και (35-54) έχουν σχεδόν ίσους μέσους όρους (M.O.=2,97, T.A.=1,47) και (M.O.=2,93, T.A.=1,12) αντίστοιχα, ενώ η τρίτη ηλικιακή ομάδα (55-75) δηλώνει λιγότερη αξιοπιστία (M.O.=2,78, T.A.=,97).

Ομοίως, στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία, της δεύτερης ομάδας (Πολιτική II) με συγγραφέα έναν επιστήμονα, οι δύο πρώτες ηλικιακές ομάδες (18-34) και (35-54) εμφανίζουν στατιστικά σημαντικά αυξημένους μέσους όρους συγκριτικά με την πρώτη ομάδα και συγκεκριμένα (M.O.=3,35, T.A.=1,45) και (M.O.=3,66, T.A.=1,53) αντίστοιχα. Ενώ η τρίτη ηλικιακή ομάδα (55-75) δηλώνει πολύ μεγαλύτερη αξιοπιστία στην πληροφορία του επιστήμονα (M.O.=4,35, T.A.=1,36) και σε σύγκριση με την περίπτωση που την ίδια πληροφορία δίνει ο πολιτικός αλλά και σε σύγκριση με τις άλλες δυο ηλικιακές ομάδες.

Συζήτηση

Η έννοια της εμπιστοσύνης, τα χαρακτηριστικά της και οι παράγοντες που την επηρεάζουν έχουν αποδοθεί κατά καιρούς με διαφορετικές ερμηνείες. Από την παιδική ηλικία ως και την ενήλικη ζωή, η εμπιστοσύνη είναι μια πολύπλοκη διαδικασία. Οι άνθρωποι επιλέγουν ποιον θα εμπιστευθούν βασιζόμενοι σε εκ διαμέτρου αντίθετα στοιχεία. Στην παιδική και πρώιμη παιδική ηλικία, άλλοτε τα παιδιά λανθάνουν στην κρίση τους, δείχνοντας εμπιστοσύνη σε άτομα και πληροφορίες με βάση μη ορθολογικά στοιχεία, και άλλοτε εκλογικεύουν τα υπάρχοντα ερεθίσματα και κρίνουν ορθά έναν πληροφορητή ή μια πληροφορία ως αληθή. Αυτό ακριβώς επιβεβαιώνεται και από την θεωρία της διπλής διαδικασίας (Hermes et al., 2018). Βέβαια, οι ορθολογικές κρίσεις δεν αντικαθιστούν απλώς τις μη ορθολογικές, αλλά στην αναπτυξιακή πορεία των ατόμων, αποκτούν ουσιαστικά μια ενεργό αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, οι δυο τύποι κρίσεων συνυπάρχουν και τα άτομα βασίζονται τότε στις ορθολογικές και τότε στις μη ορθολογικές κρίσεις. Αυτό θα μπορούσαμε να πούμε πως ισχύει σε όλη τη διάρκεια της ζωής, καθώς ως άνθρωποι άλλες φορές δείχνουμε εμπιστοσύνη σε μια πληροφορία εξαιτίας ορθολογικών κριτηρίων, ενώ άλλες φορές η εμπιστοσύνη είναι αποτέλεσμα προκαταλήψεων και επηρεασμού από ποικίλους παράγοντες (φαινόμενο ψευδαίσθησης της αλήθειας, περιβαλλοντικοί και κοινωνικοί παράγοντες κ.α.).

Όσον αφορά τους ενήλικες, η βιβλιογραφία συμφωνεί πως συνήθως επιλέγουν να εμπιστευτούν πληροφορίες, οι οποίες επιβεβαιώνουν προϋπάρχουσες κοινωνικές ιδέες και τηρούν συμφωνία με τις πεποιθήσεις των ομάδων που ανήκουν. Η δυναμική των ομάδων είναι τόσο ισχυρή που όταν εμπεριστατωμένα διαψεύδεται μια πληροφορία ή παρουσιάζεται ένα στοιχείο που είναι αντίθετο με την ομαδική ιδεολογία, ακόμη και τότε τα μέλη της εκάστοτε ομάδας απορρίπτουν ό,τι δεν συμβαδίζει με αυτά που ήδη πιστεύουν ή θέλουν να πιστεύουν (Kahan et al., 2011 Lewandowsky et al., 2012· Lewandowsky et al., 2013). Επιπλέον, οι ενήλικες έχουν την τάση να εμπιστεύονται πληροφορίες, τις οποίες μπορούν να επεξεργαστούν με ευκολία (Unkelbach & Greifeneder, 2018) αλλά και πληροφορίες στις οποίες εκτίθενται σε διάρκεια χρόνου (Brashier & Marsh, 2020). Αυτό πολλές φορές λειτουργεί ως μειονέκτημα και ωθεί τους πολιτικούς να διαμορφώνουν τον λόγο και την προβολή τους, με τέτοιον τρόπο, ώστε να προσελκύουν την εμπιστοσύνη των πολιτών. Όταν μάλιστα, η προβολή τους συνοδεύεται από οπτικό υλικό, όπως για

παράδειγμα σε καμπάνιες και διαφημίσεις, τότε αυξάνεται η ευκολία επεξεργασίας του ερεθίσματος (Newman et al., 2020). Αναφορικά με την πολιτική και επιστημική εμπιστοσύνη, οι παράγοντες που τις καθορίζουν φαίνεται να είναι περίπλοκοι. Το περιβάλλον και οι προϋπάρχουσες εμπειρίες και γνώσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην έκφραση της εμπιστοσύνης των ενηλίκων. Επιπρόσθετα, η πολιτική εμπιστοσύνη επηρεάζεται σημαντικά από τον λαϊκισμό και τις ψευδείς ειδήσεις, τα οποία με την ραγδαία ανάπτυξη του διαδικτύου, κατέληξαν να διαμορφώνουν σημαντικά την πολιτική σκηνή (Tufekci, 2018).

Βέβαια, οι αναλύσεις της έρευνας έδειξαν πως η κοινωνία επιδεικνύει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην πληροφορία που προέρχεται από κάποιον επιστήμονα συγκριτικά με την πληροφορία που προέρχεται από έναν πολιτικό. Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνει την **1^η Υπόθεση**, στην οποία αναμέναμε πως η ιδιότητα του συγγραφέα/πληροφορητή (πολιτικός vs επιστήμονας) θα επηρεάζει την εμπιστοσύνη του αναγνώστη ως προς την αξιοπιστία του κειμένου και της πληροφορίας. Ωστόσο, δεν είμασταν σίγουροι ως προς το ποιος πληροφορητής θα θεωρηθεί «ειδικός» να μιλήσει για τα θέματα αυτά. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα φανερώνουν πως σε όλα τα ζεύγη κειμένων και οι δύο ομάδες έδειξαν στατιστικά μεγαλύτερα ποσοστά εμπιστοσύνης στις πληροφορίες που φαινομενικά ήταν λεγόμενα ενός επιστήμονα. Οι κρίσεις αξιοπιστίας των συμμετεχόντων για όλες τις ιστορίες δείχνουν την τάση να εμπιστεύονται την φαινομενικά επιστημονική πληροφορία, άσχετα με το περιεχόμενο του κειμένου. Αυτό φαίνεται εφόσον και οι δύο ομάδες έκριναν πιο αξιόπιστες τις πληροφορίες του επιστήμονα, παρόλο που στην μια περίπτωση εξέφραζε θετικά και στην άλλη περίπτωση αρνητικά στοιχεία για την ίδια θεματική. Για παράδειγμα τόσο η πρώτη όσο και η δεύτερη ομάδα, στα ζεύγη ιστοριών για τις ανεμογεννήτριες, έκριναν πιο αξιόπιστο το κείμενο του επιστήμονα, παρόλο που στην μια ομάδα ο επιστήμονας αναφερόταν στα θετικά στοιχεία των ανεμογεννητριών και στην άλλη ομάδα κατέγραφε τις αρνητικές τους συνέπειες για τον άνθρωπο και το περιβάλλον. Φυσικά πρέπει να σημειωθεί πως η επιστημονική ιδιότητα του επιστήμονα συγγραφέα ήταν σχετική με το περιεχόμενο του κάθε κειμένου. Παρόλα αυτά φαίνεται πως είναι πιθανό η επιστημονική ιδιότητα να λειτουργεί ως ευρετική, οδηγώντας σε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις πληροφορίες που δίνει ο επιστήμονας, όμως σε κάποιες περιπτώσεις καταλήγει σε άκριτη αποδοχή, χωρίς έλεγχο της ορθότητας της πληροφορίας.

Η 2^η Υπόθεση στην οποία αναμέναμε διαφορά ως προς τις απαντήσεις των ατόμων με βάση την ηλικιακή τους ομάδα, δεν επιβεβαιώθηκε από τα ευρήματα της έρευνας. Οι αναλύσεις έδειξαν στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις των συμμετεχόντων με βάση την ηλικία τους, μόνο στην πρώτη ιστορία: Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία. Συγκεκριμένα και σχετικά με την αξιοπιστία της πρώτης ιστορίας, η ιδιότητα του συγγραφέα φαίνεται πως επηρέασε διαφορετικά τις τρεις ηλικιακές ομάδες. Η τρίτη ηλικιακή ομάδα (55-75) έδειξε σημαντικά μεγαλύτερα ποσοστά εμπιστοσύνης στην πληροφορία που προέρχεται από τον επιστήμονα και σε σύγκριση με την περίπτωση που την ίδια πληροφορία δίνει ο πολιτικός, αλλά και σε σύγκριση με τις άλλες δύο ηλικιακές ομάδες της έρευνας. Ωστόσο, δεν βρέθηκε κάποια άλλη στατιστικά σημαντική διαφορά ούτε αναφορικά με την αξιοπιστία της πληροφορίας ούτε με την αξιοπιστία του πληροφορητή. Όσον αφορά την αξιοπιστία, αξίζει να αναφερθεί πως σε όλες στις ιστορίες, το σκορ εμπιστοσύνης της τρίτης ηλικιακής ομάδας ήταν ή μεγαλύτερο από τις άλλες δύο ομάδες ή σχεδόν ίσο. Αυτό σημαίνει ότι στις μεγαλύτερες ηλικίες παρατηρούμε μια τάση για μεγαλύτερη εμπιστοσύνη προς τους επιστήμονες. Παρόλα αυτά δεν μπορούμε να διαμορφώσουμε κάποιο ουσιαστικό και ξεκάθαρο συμπέρασμα αναφορικά με τις ηλικιακές διαφορές και την πολιτική εμπιστοσύνη από αυτή την έρευνα, καθώς η διαφορά βρέθηκε σε μια μόνο από τις τέσσερις ιστορίες.

Σύμφωνα με πολύ πρόσφατα βιβλιογραφικά ευρήματα, η εμπιστοσύνη φαίνεται να είναι πολύ πιο εύπλαστη κατά τα χρόνια της ανάπτυξης και διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών των ανθρώπων (Devine & Valgarðsson, 2024). Τα στοιχεία που σχηματίζουν τις πολιτικές στάσεις των ατόμων, αφορούν περισσότερο τη διάθεση και την κοινωνικοποίηση τους ως παιδιά, αλλά και ως πρώιμοι και νεαροί ενήλικες (Jennings et al., 2009). Παλαιότερες έρευνες πρότειναν πως η πολιτική εμπιστοσύνη και οι πολιτικές στάσεις είναι εύπλαστα στοιχεία που μπορεί να επηρεαστούν από τις μεταβαλλόμενες συνθήκες του κοινωνικοπολιτικού περιβάλλοντος (Zaller, 1992). Ωστόσο, οι ερευνητές του σήμερα και τα ευρήματα των μελετών τους, ισχυρίζονται ακριβώς το αντίθετο. Η πολιτική εμπιστοσύνη και οι τάσεις των ατόμων είναι στοιχεία που παραμένουν, σε γενικές γραμμές, αναλλοίωτα στον χρόνο. Με άλλα λόγια και στη βάση μιας μακροπρόθεσμης προοπτικής, η πολιτική εμπιστοσύνη είναι σταθερή και σημαντικά ανεπηρέαστη από τις εκάστοτε μεμονωμένες αλλαγές, αλλά επίσης έχει και μια βραχυπρόθεσμη ανταπόκριση στις αλλαγές του πολιτικού περιβάλλοντος (Devine

& Valgarðsson, 2024). Επομένως, βασιζόμενοι στην παραπάνω βιβλιογραφία, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως η χαμηλότερη πολιτική εμπιστοσύνη της νεαρότερης ομάδας της έρευνας, συγκριτικά με την μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα, είναι εν μέρει αποτέλεσμα των πρόσφατων πολιτικών γεγονότων και της ευπλαστότητας του πολιτικού, και όχι μόνο, χαρακτήρα τους. Η υπόθεση αυτή στηρίζεται στο γεγονός πως το πλήθος των συμμετεχόντων της πρώτης ηλικιακής ομάδας, αποτελείται κατά κύριο λόγο από φοιτητές.

Η σύνδεση της πολιτικής εμπιστοσύνης και της συνωμοσιολογικής σκέψης έχει απασχολήσει σημαντικά τον κλάδο της πολιτικής ψυχολογίας και έχει επιβεβαιωθεί από μια σειρά ερευνών και μελετών του χώρου. Η έρευνα καταγράφει πως ιδέες συνωμοσιολογικού περιεχομένου φαίνεται να υπήρχαν και να υπάρχουν σε όλες τις πολιτικές ιδεολογίες (Van Der Wal et al., 2018). Στην **3η Υπόθεση** αναμέναμε πως το επίπεδο της συνωμοσιολογικής σκέψης των ατόμων θα επηρεάζει την πολιτική τους εμπιστοσύνη (όσο μεγαλύτερο επίπεδο συνωμοσιολογικής σκέψης εμφανίζουν, τόσο μικρότερο το επίπεδο της πολιτικής εμπιστοσύνης θα επιδεικνύουν). Στην δική μας έρευνα διαπιστώσαμε σχέση ανάμεσα στις πεποιθήσεις των συμμετεχόντων για τους συγγραφείς και στον βαθμό της συνωμοσιολογικής τους σκέψης. Η συσχέτιση αυτή αφορούσε την πρώτη (Ανεμογεννήτριες και ενεργειακή αυτονομία) και την τρίτη ιστορία (Η τεχνητή νοημοσύνη... σώζει την ανθρωπότητα). Συγκεκριμένα, στην πρώτη και τρίτη ιστορία, βρέθηκε αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στην συνωμοσιολογική σκέψη και σε όλους τους χαρακτηρισμούς του συγγραφέα (ειδικός, ακέραιος και ηθικός). Όσο μεγαλύτερο επίπεδο συνωμοσιολογικής σκέψης εμφάνιζε ένα άτομο, τόσο λιγότερο ειδικό, ακέραιο και ηθικό αξιολογούσε τον συγγραφέα σε αυτές τις δύο ιστορίες. Ακριβώς το αντίθετο ισχύει για την δεύτερη (Γιατί λέμε όχι στις ανεμογεννήτριες) και την τέταρτη ιστορία (Είναι η τεχνητή νοημοσύνη μια ανεξέλεγκτη εξέλιξη;). Στην δεύτερη και τέταρτη ιστορία, βρέθηκε θετική συσχέτιση ανάμεσα στην συνωμοσιολογική σκέψη και σε όλους τους χαρακτηρισμούς του συγγραφέα (ειδικός, ακέραιος και ηθικός). Όσο περισσότερο συνωμοσιολόγος είναι κάποιος, τόσο περισσότερο ειδικό, ακέραιο και ηθικό θεώρησε τον συγγραφέα σε αυτές τις δύο ιστορίες. Αν και αυτό το εύρημα παρουσιάζει κάποιο ενδιαφέρον, ήταν θεωρητικά αναμενόμενο. Λαμβάνοντας υπόψιν πως οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν μια διαδικασία αιτιολόγησης πολιτικών και κοινωνικών φαινομένων, ως αποτελέσματα δράσης μυστικών ομάδων (Douglas et al., 2019), είναι πολύ λογικό η

συνωμοσιολογικές σκέψεις και η χαμηλή εμπιστοσύνη να εμφανίζονται στις ιστορίες που αναφέρονται στα θετικά αποτελέσματα δύο τόσο αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Φαντάζει πολύ εύκολο να δημιουργηθεί μια θεωρία συνωμοσίας για τις ανεμογεννήτριες και το κακό που προκαλούν, παρά για τις θετικές τους προεκτάσεις. Γι αυτόν ακριβώς τον λόγο, οι «συνωμοσιολόγοι» έδειξαν μεγαλύτερη συγκριτικά εμπιστοσύνη στις ιστορίες που ήδη αποτελούν αντικείμενο συνωμοσιολογικών θεωριών (2^η και 4^η ιστορία). Ομοίως και στην περίπτωση των κειμένων της τεχνητής νοημοσύνης. Μάλιστα, όσον αφορά την περίπτωση των ανεμογεννητριών, η βιβλιογραφία επιβεβαιώνει πως σε συγκεκριμένες θεματικές, όπως είναι η κλιματική αλλαγή (Jolley & Douglas, 2014b), οι άνθρωποι φαίνεται να επιδεικνύουν μεγαλύτερα ποσοστά αβεβαιότητας (Douglas et al., 2017). Ίσως να κάναμε λόγο για διαφορετικά αποτελέσματα, αν οι ιστορίες της έρευνας είχαν διαφορετικό περιεχόμενο. Επομένως, αξίζει να αναφερθεί, πως τα άτομα είναι δυνατόν να πιστεύουν σε θεωρίες που είναι διαφορετικές μεταξύ τους (Swami et al., 2017) ή ακόμη και αντιφατικές ως προς το περιεχόμενο τους (Lukić, Žeželj & Stanković, 2019). Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα των συσχετίσεων φαίνεται να αποτελούν μια αποτύπωση της πραγματικότητας και των υπαρκτών θεωριών συνωμοσίας.

Περιορισμοί της έρευνας και μελλοντικές έρευνες

Παρά τη προσπάθεια για όσο το δυνατόν αρτιότερο ερευνητικό σχεδιασμό, υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί που είναι σημαντικό να σημειωθούν. Στους περιορισμούς της παρούσας έρευνας πρέπει να αναφερθεί ο αριθμός του δείγματος ($n=191$). Θεωρητικά, η προσέγγιση μεγαλύτερου αριθμού συμμετεχόντων θα μπορούσε να οδηγήσει σε περισσότερα αντιπροσωπευτικά αποτελέσματα. Αναλόγως και η προγραμματισμένη προσέγγιση ατόμων από όλους τους νομούς της Ελλάδας θα μπορούσε να προσφέρει αποτελέσματα για τις πολιτικές και συνωμοσιολογικές πεποιθήσεις του συνόλου των Ελλήνων και να διερευνήσει πιθανές διαφορές γεωγραφικών κριτηρίων. Επιπρόσθετα, οι αναλύσεις μας αναφορικά με τη συνωμοσιολογική σκέψη εστιάζονται σε δύο μόνο θεματικές, τις ανεμογεννήτριες και την τεχνητή νοημοσύνη.

Μελλοντικά θα άξιζε να διερευνηθεί η σύνδεση της συνωμοσιολογικής σκέψης και της πολιτικής εμπιστοσύνης σε έρευνα με μεγαλύτερο δείγμα, το οποίο θα αντιπροσωπεύει ισάξια τους άνδρες και τις γυναίκες αλλά και όλες τις περιοχές της Ελλάδας. Ίσως η προσέγγιση δείγματος άνω των 75 ετών, να οδηγούσε σε αξιόλογα

ευρήματα για την πολιτική και επιστημική εμπιστοσύνη της ύστερης ενήλικης ζωής. Τέλος, η κατασκευή περισσότερων ζευγών ιστοριών με διαφορετικό περιεχόμενο, θα μπορούσε να οδηγήσει σε ενδιαφέροντα ερευνητικά αποτελέσματα και σε μια ουσιαστικότερη ένδειξη αναφορικά με την εμπιστοσύνη και την συνωμοσιολογία.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Akkerman, A., Zaslove, A., & Spruyt, B. (2017). 'We the people' or 'we the peoples? A comparison of support for the populist radical right and populist radical left in the Netherlands. *Swiss Political Science Review*, 23(4), 377-403. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/spsr.12275>
- Bascandziev, I., & Harris, P. L. (2014). In beauty we trust: Children prefer information from more attractive informants. *British Journal of Developmental Psychology*, 32(1), 94-99. <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/bjdp.12022>
- Bernard, S., Proust, J., & Clément, F. (2015). Four-to six-year-old children's sensitivity to reliability versus consensus in the endorsement of object labels. *Child Development*, 86(4), 1112-1124. <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/cdev.12366>
- Bilewicz, M., Winiewski, M., Kofta, M., & Wójcik, A. (2013). Harmful Ideas, The Structure and Consequences of Anti-Semitic Beliefs in Poland. *Political Psychology*, 34(6), 821-839. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/pops.12024>
- Brashier, N. M., & Marsh, E. J. (2020). Judging truth. *Annual review of psychology*, 71, 499-515. <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-010419-050807>
- Brotherton, R., French, C. C., & Pickering, A. D. (2013). Measuring belief in conspiracy theories: The generic conspiracist beliefs scale. *Frontiers in psychology*, 4, 46573. <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2013.00279/full>
- Chevalier, T. (2019). Political trust, young people and institutions in Europe. A multilevel analysis. *International Journal of Social Welfare*, 28(4), 418-430. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ijsw.12380>
- Cichocka, A., Marchlewska, M., & De Zavala, A. G. (2016). Does self-love or self-hate predict conspiracy beliefs? Narcissism, self-esteem, and the endorsement of conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 7(2), 157-166. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1948550615616170>

- Cramer, K. J. (2016). *The politics of resentment: Rural consciousness and the rise of Scott Walker*. Chicago, IL: University of Chicago Press
- Craig, S. C. (1979). Efficacy, trust, and political behavior: An attempt to resolve a lingering conceptual dilemma. *American Politics Quarterly*, 7(2), 225-239.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1532673X7900700207>
- Craig, S. C., Niemi, R. G., & Silver, G. E. (1990). Political efficacy and trust: A report on the NES pilot study items. *Political behavior*, 12, 289-314.
<https://link.springer.com/article/10.1007/bf00992337>
- Cummings, L. (2014). The “trust” heuristic: Arguments from authority in public health. *Health communication*, 29(10), 1043-1056.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10410236.2013.831685>
- Dixon, D. (2012). Analysis tool or research methodology: Is there an epistemology for patterns? In D. M. Berry (Ed.), *Understanding digital humanities* (pp. 191–209). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230371934_11
- Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2023). What are conspiracy theories? A definitional approach to their correlates, consequences, and communication. *Annual review of psychology*, 74, 271-298.
<https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-032420-031329>
- Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2017). The psychology of conspiracy theories. *Current directions in psychological science*, 26(6), 538-542.
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0963721417718261>
- Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding conspiracy theories. *Political psychology*, 40, 3-35. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/pops.12568>
- Einstein, K. L., & Glick, D. M. (2015). Do I think BLS data are BS? The consequences of conspiracy theories. *Political Behavior*, 37, 679-701.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s11109-014-9287-z>

- Evans, J. S. B. (2008). Dual-processing accounts of reasoning, judgment, and social cognition. *Annu. Rev. Psychol.*, *59*, 255-278.
<https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev.psych.59.10300.6.093629>
- Fazio, L. K., Rand, D. G., & Pennycook, G. (2019). Repetition increases perceived truth equally for plausible and implausible statements. *Psychonomic bulletin & review*, *26*, 1705-1710. <https://link.springer.com/article/10.3758/s13423-019-01651-4>
- Fieschi, C., & Heywood, P. (2004). Trust, cynicism and populist anti-politics. *Journal of political ideologies*, *9*(3), 289-309.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1356931042000263537>
- Hassan, A., & Barber, S. J. (2021). The effects of repetition frequency on the illusory truth effect. *Cognitive research: principles and implications*, *6*(1), 1-12.
<https://link.springer.com/article/10.1186/s41235-021-00301-5>
- Hendriks, F., Kienhues, D., & Bromme, R. (2015). Measuring laypeople's trust in experts in a digital age: The Muenster Epistemic Trustworthiness Inventory (METI). *PloS one*, *10*(10), e0139309.
<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0139309>
- Henkel, L. A., & Mattson, M. E. (2011). Reading is believing: The truth effect and source credibility. *Consciousness and cognition*, *20*(4), 1705-1721.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1053810011002200>
- Hermes, J., Behne, T., Bich, A. E., Thielert, C., & Rakoczy, H. (2018). Children's selective trust decisions: Rational competence and limiting performance factors. *Developmental science*, *21*(2), e12527.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/devc.12527>
- Hermes, J., Behne, T., & Rakoczy, H. (2015). The role of trait reasoning in young children's selective trust. *Developmental Psychology*, *51*(11), 1574.
<https://doi.org/10.1037/dev0000042>

- Hermes, J., Behne, T., & Rakoczy, H. (2018). The development of selective trust: Prospects for a dual-process account. *Child Development Perspectives*, *12*(2), 134-138. <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/cdep.12274>
- Huang, X., & Wild, F. (2021, July). A new metric scale for measuring trust towards holographic intelligent agents. In *34th British HCI Workshop and Doctoral Consortium* (pp. 1-8). BCS Learning & Development. <https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.14236/ewic/HCI2021-W2.2>
- Imhoff, R., & Bruder, M. (2014). Speaking (un-) truth to power: Conspiracy mentality as a generalised political attitude. *European Journal of Personality*, *28*(1), 25-43. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1002/per.1930>
- Isella, M., Kanngiesser, P., & Tomasello, M. (2019). Children's selective trust in promises. *Child development*, *90*(6), e868-e887. <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/cdev.13105>
- Jaswal, V. K., Croft, A. C., Setia, A. R., & Cole, C. A. (2010). Young children have a specific, highly robust bias to trust testimony. *Psychological Science*, *21*(10), 1541-1547. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0956797610383438>
- Jaswal, V. K., & Kondrad, R. L. (2016). Why children are not always epistemically vigilant: Cognitive limits and social considerations. *Child Development Perspectives*, *10*(4), 240-244. <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/cdep.12187>
- Jaswal, V. K., Pérez-Edgar, K., Kondrad, R. L., Palmquist, C. M., Cole, C. A., & Cole, C. E. (2014). Can't stop believing: Inhibitory control and resistance to misleading testimony. *Developmental science*, *17*(6), 965-976. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/desc.12187>
- Jennings, M. K., Stoker, L., & Bowers, J. (2009). Politics across generations: Family transmission reexamined. *The Journal of Politics*, *71*(3), 782-799. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1017/S0022381609090719>
- Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The effects of anti-vaccine conspiracy theories on vaccination intentions. *PloS one*, *9*(2), e89177. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0089177>

- Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The social consequences of conspiracism: Exposure to conspiracy theories decreases intentions to engage in politics and to reduce one's carbon footprint. *British Journal of Psychology*, *105*(1), 35-56.
<https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/bjop.12018>
- Kahan, D. M., Jenkins-Smith, H., & Braman, D. (2011). *Cultural cognition of scientific consensus*. *Journal of Risk Research*, *14*(2), 147–174.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13669877.2010.511246>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. New York, NY: Farrar, Straus and Giroux.
- Koenig, M. A., & Sabbagh, M. A. (2013). Selective social learning: new perspectives on learning from others. *Developmental Psychology*, *49*(3), 399.
<https://psycnet.apa.org/record/2013-06211-001>
- Lane, J. D., & Harris, P. L. (2015). The roles of intuition and informants' expertise in children's epistemic trust. *Child development*, *86*(3), 919-926.
<https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/cdev.12324>
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and its correction: *Continued influence and successful debiasing*. *Psychological Science in the Public Interest*, *13*(3), 106–131.
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1529100612451018>
- Lewandowsky, S., Oberauer, K., & Gignac, G. E. (2013). NASA faked the moon landing—therefore, (climate) science is a hoax: An anatomy of the motivated rejection of science. *Psychological science*, *24*(5), 622-633.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0956797612457686>
- Newman, E. J., Jalbert, M. C., Schwarz, N., & Ly, D. P. (2020). Truthiness, the illusory truth effect, and the role of need for cognition. *Consciousness and Cognition*, *78*, 102866.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1053810019301977>
- Ohanian, R. (1990). Construction and validation of a scale to measure celebrity endorsers' perceived expertise, trustworthiness, and attractiveness. *Journal of advertising*, *19*(3), 39-52.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00913367.1990.10673191>

- Ognyanova, K., Lazer, D., Robertson, R. E., & Wilson, C. (2020). Misinformation in action: Fake news exposure is linked to lower trust in media, higher trust in government when your side is in power. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. <https://misinforeview.hks.harvard.edu/article/misinformation-in-action-fake-news-exposure-is-linked-to-lower-trust-in-media-higher-trust-in-government-when-your-side-is-in-power/>
- Rooduijn, M. (2019). State of the field: How to study populism and adjacent topics? A plea for both more and less focus. *European Journal of Political Research*, 58(1), 362-372. <https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1475-6765.12314>
- Siregar, M. (2017). Tafsir Tematik Tentang Seleksi Informasi. *Jurnal At-Tibyan: Jurnal Ilmu Alqur'an dan Tafsir*, 2(1), 106-121. <https://journal.iainlangsa.ac.id/index.php/tibyan/article/view/257>
- Sobel, D. M., & Kushnir, T. (2013). Knowledge matters: How children evaluate the reliability of testimony as a process of rational inference. *Psychological Review*, 120(4), 779–797. <https://doi.org/10.1037/a0034191>
- Stanley, M. L., Yang, B. W., & Marsh, E. J. (2019). When the unlikely becomes likely: Qualifying language does not influence later truth judgments. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 8(1), 118-129. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2211368118301037>
- Sutton, R. M., & Douglas, K. M. (2014). 14 Examining the monological nature of conspiracy theories. *Power Polit. Paranoia Why People Are Suspicious Their Lead*, 29, 254-272.
- Sutton, R. M., & Douglas, K. M. (2020). Conspiracy theories and the conspiracy mindset: Implications for political ideology. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34, 118-122. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2352154620300358>
- Swami, V., Barron, D., Weis, L., Voracek, M., Stieger, S., & Furnham, A. (2017). An examination of the factorial and convergent validity of four measures of conspiracist ideation, with recommendations for researchers. *PloS one*, 12(2),

e0172617.

<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0172617>

Thomassen, J., Andeweg, R., & Van Ham, C. (2017). Political trust and the decline of legitimacy debate: A theoretical and empirical investigation into their interrelationship. In *Handbook on political trust* (pp. 509-525). Edward Elgar Publishing.

Tufekci, Z. (2018). *It's the (democracy-poisoning) golden age of free speech*. *Wired*, 16(01), 2018.

Unkelbach, C., & Greifeneder, R. (2018). Experiential fluency and declarative advice jointly inform judgments of truth. *Journal of Experimental Social Psychology*, 79, 78-86. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0022103117308685>

Unkelbach, C., & Greifeneder, R. (2013). The experience of thinking. *How the Fluency of Mental Processes Influences Cognition and Behaviour*; Hoboken. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203078938-1/experiencing-thinking-rainer-greifeneder-christian-unkelbach>

Unkelbach, C., Koch, A., Silva, R. R., & Garcia-Marques, T. (2019). Truth by repetition: Explanations and implications. *Current Directions in Psychological Science*, 28(3), 247-253. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0963721419827854>

Unkelbach, C., & Rom, S. C. (2017). A referential theory of the repetition-induced truth effect. *Cognition*, 160, 110-126. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0010027716303110>

Uslaner, E. M. (Ed.). (2018). *The Oxford handbook of social and political trust*. Oxford University Press.

Van der Meer, T., & Hakhverdian, A. (2017). Political trust as the evaluation of process and performance: *A cross-national study of 42 European countries*. *Political Studies*, 65(1), 81-102. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0032321715607514>

Van Der Wal, R. C., Sutton, R. M., Lange, J., & Braga, J. P. (2018). Suspicious binds: Conspiracy thinking and tenuous perceptions of causal connections between co-

- occurring and spuriously correlated events. *European Journal of Social Psychology*, 48(7), 970-989. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/ejsp.2507>
- Van Dijk, T. A. (2014). *Discourse and knowledge: A sociocognitive approach*. Cambridge University Press.
- Van Hauwaert, S. M., & Van Kessel, S. (2018). Beyond protest and discontent: A cross-national analysis of the effect of populist attitudes and issue positions on populist party support. *European Journal of Political Research*, 57(1), 68-92. <https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1475-6765.12216>
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking* (Vol. 27, pp. 1-107). Strasbourg: Council of Europe. <https://tverezo.info/wp-content/uploads/2017/11/PREMS-162317-GBR-2018-Report-desinformation-A4-BAT.pdf>
- Washburn, A. N., & Skitka, L. J. (2018). Science denial across the political divide: Liberals and conservatives are similarly motivated to deny attitude-inconsistent science. *Social Psychological and Personality Science*, 9(8), 972-980. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1948550617731500>
- Ylä-Anttila, T. (2018). Populist knowledge: 'Post-truth' repertoires of contesting epistemic authorities. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 5(4), 356-388. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23254823.2017.1414620>
- Zaller, J. (1992). *The nature and origins of mass opinion*. Cambridge university press.
- Zhang, L. P., & Zhou, H. (2011). Children's selective trust based on judgments of information: Its relationship with prosocial behavior and decision making. *Psychological Development and Education*, 27(1), 71-75
- Zmerli, S., & Newton, K. (2017). Objects of political and social trust: Scales and hierarchies. In *Handbook on political trust* (pp. 104-124). Edward Elgar Publishing.

Ελληνική

Τσιρώνης, Γ. (2021). Ο ρόλος των ΜΜΕ στην ανάπτυξη του αντιεμβολιαστικού κινήματος και της παραπληροφόρησης κατά την πανδημία COVID-19. Polynoe.lib.uniwa.gr.
<https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/handle/11400/578>